

**AVRUPA BİRLİĞİ FONLARININ TÜRKİYE'DEKİ ETKİNLİĞİ:
TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ**

Gözde TECER

**Yüksek Lisans Tezi
Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Halit Burç AKA**

2019

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ FONLARININ TÜRKİYE'DEKİ ETKİNLİĞİ:
TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Gözde TECER

KÜRESELLEŞME ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Halit Burç AKA

TEKİRDAĞ-2019
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 2019

Gözde TECER

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde TECER tarafından hazırlanan “Avrupa Birliği Fonlarının Türkiye’deki Etkinliği: Tekirdağ Örneği” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca 08.10.2019 günü saat 14.00’da yapılmış olup, tezin kabulüne OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:	Doç. Dr. Halit Burç AKA	Kanaat: Kabul	İmza:
Üye:	Dr. Öğr. Üyesi Sezin İBA	Kanaat: Kabul	İmza:
Üye:	Dr.Öğr. Üyesi Müzehher YAMAÇ	Kanaat: Kabul	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../2019

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Avrupa Birliği Fonlarının Türkiye'deki Etkinliği: Tekirdağ
Örneği
Tez Yazarı : Gözde Tecer
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Halit Burç AKA
Tez Türü, Yılı: Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Sayısı : 61

Avrupa Birliği küresel bir aktör olarak da dünya siyasetinde yerini almaktadır. Küresel aktör olma rolü gereği Avrupa Birliği, dünya genelinde mali yardımlarda bulunmakta ve dünyada zorda kalan bölgelere kaynaklarını bütçe doğrultusunda aktarmaktadır. Bununla birlikte Birliğe üye olmayan fakat adaylığı söz konusu olan ülkelere de özellikle bölgesel politikalarını Birlik müktesebatına uyumlaştırmak bağlamında katılım öncesi mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda aday ülke olan Türkiye'de bu yardımlardan uzun bir zamandan beri yararlanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'ye sağlanan Avrupa Birliği Katılım Öncesi Sağlanan Mali Yardımların etkililiğinin Tekirdağ özelinde etkinliğinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde yerelde yapılan çalışmalarla katkısı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bölgesel Kalkınma, Mali Yardım

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdag Namik Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of Globalization and International Relations
Title : Activities in Turkey, The European Union Funds:Tekirdag Example
Author : Gözde Tecer
Adviser : Assoc. Prof. Dr. Halit Burç AKA
Type of Thesis, Year : MA Thesis, 2019
Total Number of : 61
Pages

As a global actor, the European Union takes its place in world politics. Due to its role as a global actor, the European Union provides financial aid worldwide and transfers its resources to the regions in the world in line with the budget. However, it also provides pre-accession financial assistance to countries which are not members of the Union but are also candidates, especially in the context of harmonizing their regional policies with the acquis. In this context, the candidate countries benefiting from this assistance in Turkey since a long time. This study provided to Turkey in the European Union will be carried out to evaluate the effectiveness of the special Tekirdag effectiveness of pre-accession financial assistance provided. In this context, the contribution of local studies in the process of candidacy to the European Union will be evaluated.

Keywords: European Union, Regional Development, Financial Aid

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında desteğini esirgemeyen tecrübe ve bilgisinden yararlandığım danışmanım sayın Doç. Dr. Halit Burç AKA hocama, kıymetli aileme ve süreç boyunca yanımda olan arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Çalışmanın Avrupa Birliği alanında yapılacak diğer çalışmalara ve literatüre katkı sunması dileğiyle.

Tekirdağ, 2019

Gözde TECER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI	ii
TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN MALİ YARDIMLARI	5
1.1. Mali Yardım Tanımı	5
1.2. Avrupa Birliği’nin Mali Yardımları	8
1.2.1 Üye Ülkelerine Yönelik Mali Yardım Programları	10
1.2.1.1. Tarımsal Destekleme Politikası.....	11
1.2.1.2. Yapısal Harcamalar ve Yapısal Fonlar	11
1.2.1.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	14
1.2.1.4. Avrupa Sosyal Fonu	15
1.2.1.5. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu	15
1.2.1.6. Balıkçılığa Yönlendirme Finansman Aracı.....	15
1.2.1.7. Uyum Fonu	15
1.2.2. Aday ve Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Destekler	17
1.2.2.1. Uluslararası Dış Faaliyetlere Yönelik Harcamalar	17
1.2.2.1.1. Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkelerine Yönelik Mali Destekler	17
1.2.2.1.2. Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Yönelik Mali	18
Destekler	

1.2.2.1.3. Asya ve Latin Amerika Ülkelerine Yönelik Mali Destekler	19
1.2.2.1.4. Akdeniz Ülkelerine Yönelik Mali Destekler	19
1.2.2.1.5. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Mali Destekler	20
1.2.2.2. Yapısal Araçlara Yönelik Katılım Öncesi Program	20
1.2.2.3. Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı	21
1.2.2.4. Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı	21
1.2.2.5. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı	22
1.2.2.6. Avrupa Yatırım Bankası İle Sağlanan Mali Destekler	25
2. AVRUPA BİRLİĞİ ve TÜRKİYE MALİ İŞBİRLİĞİ SÜRECİ	27
2.1. Avrupa Birliği Mali İşbirliği Süreci	27
2.1.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönem	29
2.1.1.2. Gümrük Birliği Öncesi Mali Yardımlar	30
2.1.2. Gümrük Birliği Dönemi	32
2.1.3. Adaylık Dönemi	34
2.1.3.1. IPA Öncesi Dönem	38
2.1.3.2. IPA – I Dönemi	39
2.1.3.2.1. Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Desteği	40
2.1.3.2.2. Sınır Ötesi İşbirliği	40
2.1.4. IPA – II Dönemi	41
2.1.4.1. Birliğe Üyelik İçin Hazırlayıcı Reformalar	41
2.1.4.2. Sosyal – Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma	41
2.1.4.3. İstihdam, Sosyal Politikalar, Eğitim, Cinsiyet Eşitliğinin Teşviki ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	42
2.1.4.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma	42
2.1.4.5. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği	42
3. AB MALİ YARDIM PROGRAMLARI TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ	46
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	58

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Türkiye Avrupa Birliği İşbirliği Dönemleri	29
Tablo 2: Mali Yardım Kronolojisi	30
Tablo 3: Gümrük Birliği Dönemi Mali Yardımlar	33
Tablo 4: Adaylık Sürecinde Türkiye'ye Mali Yardımlar	35
Tablo 5: 2007-2013 Dönemi IPA Fonlarının Aday Ükelere Göre Dağılımı...	37
Tablo 6: 2014-2020 Dönemi IPA Fonlarının Aday Ükelere Göre Dağılımı...	38
Tablo 7: IPA-II (2014-2020) Politika Alanı ve Sektör Bazında Bütçe Dağılımı.	42
Tablo 8: IPA II Kapsamında Sektör Sorumluları	44
Tablo 9: Tekirdağ İlinde Uygulanan AB Projeleri	49
Tablo 10: Proje Ortaklıkları Yoluyla Uygulanan AB Projeleri	51

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABKF	:Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	:Afrika, Karayip ve Pasifik
ATYGF	:Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
ASF	:Avrupa Sosyal Fonu
AP	:Avrupa Parlamentosu
AYB	:Avrupa Yatırım Bankası
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
GAP	:Global Akdeniz Politikası
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ISPA	:Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (Instrument for Structural Policies for pre accession)
IPA	:Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession)
OTP	:Ortak Tarım Politikası
MDA	:Merkezi ve Doğu Avrupa
MDAÜ	:Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
PHARE	:Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı (Poland and Hungary:Action for the Restructuring of the Economy)
SAPARD	:Tarımsal ve Kırsal Kalkınmaya Yönelik Özel Katılım Programı (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development)
SODES	:Sosyal Destek Programı
TAGİD	:Trakya Aktif Genç İş Adamları Derneği
YAP	:Yenileştirilmiş Akdeniz Programı

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Avrupa genelinde kalıcı barışı sağlamaya yönelik çalışmalar, 9 Mayıs 1950 tarihinde yayınlanan Schuman Deklarasyonu ile kömür ve çeliğin üretimine, işlenmesine ve ticaretine yönelik kararları bağımsız ve uluslarüstü bir kuruma devretmeyi öngörmekteydi. 1951 yılında Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un bir araya gelmesi ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) sayesinde kömür ve çeliğin üretimi, işlenmesi ve ticaretine yönelik kararlar Schuman Deklarasyonu'yla söz konusu olan uluslarüstü bir kuruma devredilmişti. Kömür ve çelik alanında yaşanan işbirliğinin olumlu etkileriyle üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını da kapsayacak şekilde işbirliğinin genişletilmesi kararı alınmış ve 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), üye devletlerde yaşanan sosyal ve ekonomik dengesizliklere dikkat çekmiştir. Roma Antlaşması'nın giriş bölümünde Topluluğun, üye devletlerde yaşanan bölgesel farklılıkları giderme konusunda birlikte hareket edeceğini ve bu alanda politikalar geliştireceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda öncelikle tarım sektöründe ve yapısal işsizlikle mücadele için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF) ile Avrupa Sosyal Fonu (ASF) oluşturulmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve Topluluğun üç yeni ülkeyi İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı içine alacak şekilde ilk genişleme dalgasını gerçekleştirmesi bölgesel dengesizliklerin giderek derinleşmesine yol açmış ve ortak bölgesel politika geliştirme gereğini ortaya çıkarmıştır. 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) kurularak ortak bölgesel politikaların temeli atılmıştır. 1980'li yıllarda başlayan ve soğuk savaş döneminin bitmesi ve doğu bloğunun yıkılması sonucu Topluluğun Akdeniz ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi söz konusu olmuştur. Söz konusu ülkelerin mevcut üye devletlerden düşük kalkınmışlık düzeyine sahip olması bölgesel politikaların şekillenmesinde etkili olmuş ve bu ülkelerin bölgesel dengesizliklerini gidermek için mevcut kaynakların arttırılması ve yeni mali kaynakların yaratılmasını gündeme getirmiştir.

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile Topluluk AB'ne dönüşmüştür. AB'nin kurulmasıyla bölgesel politikalar için geliştirilen mali kaynaklar

yapısal fonlar çatısı altında toplanmıştır. Yapısal fonlardan AB'nin genişlemesinden dolayı yararlanacak ülkelerin artması söz konusu kaynakların tahsisinde belli hedef ve kriterlerin oluşturulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda 1990'lı yıllar yapısal fonlar alanında reformlar dönemi olarak da kabul edilmektedir. Bu reformların en önemlisini AB'nin 21.yüzyıldaki gerek bölgesel politika alanında gerekse diğer politika alanlarında vizyonunu değiştiren Gündem 2000 olmuştur. Gündem 2000 ile birlikte AB'nin rekabet gücüne ve sürdürülebilir kalkınmaya önem vermesi ve bölgesel politikalar başta olmak üzere tüm politika alanlarında bu iki kavrama önem vermesi gerektiği vurgulanmıştır. 2004 yılında AB'nin kurulduğundan bu yana gerçekleştirdiği en önemli genişleme yaşanmıştır. Söz konusu genişleme, yapısal fonlar pastasından yararlanacak ülkelerin sayısında artışa neden olmuş ve bu kaynaklardan yararlanmada çıkar kavgalarının doğmasına yol açmıştır. Söz konusu çıkar kavgalarını en aza indirmek için 2007 yılında yeni reform paketi yürürlüğe girmiştir.¹

Öte yandan AB küresel bir aktör olarak da dünya siyasetinde yerini almaktadır. Küresel aktör olma rolü gereği AB, dünya genelinde mali yardımlarda bulunmakta ve dünyada zorda kalan bölgelere kaynaklarını bütçe doğrultusunda aktarmaktadır. Bununla birlikte Birliğe üye olmayan fakat adaylığı söz konusu olan ülkelere de özellikle bölgesel politikalarını Birlik müktesebatına uyumlaştırmak bağlamında katılım öncesi mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de uzun süren AB üyeliği sürecinde 1999 yılında düzenlenen Helsinki Zirvesi ile aday ülke sıfatını kazanmıştır. AB adaylık süreciyle birlikte bölgesel politika bağlamında Türkiye'de önemli değişimler yaşanmıştır. Bölgesel kalkınma politikalarında merkeziyetçi yapıdan yerelleşmeyi ön plana çıkararak bir yapıya doğru köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Yerelleşme, bölgesel kalkınma alanında yapılan ve yapılacak mali yardımların ön koşuludur. Dolayısıyla Türkiye açısından AB mali yardımlarından yararlanma açısından yerelleşme ve bölgesel politika alanında Birlik müktesebatına uyum konusu büyük önem arz etmektedir. Helsinki Zirvesi sonrası dönemde Türkiye, Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programı'nın 2000-2006 dönemine dâhil edilmiştir ve toplam 889 milyon Euro değerinde hibenin salınması söz konusu olmuştur. Ayrıca

¹ Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye Avrupa Birliğinin Tarihsel İlişkileri, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (03.08.2019)

Türkiye, Avrupa Yatırım Bankası'nın (AYB) MEDA II kapsamında 12 Akdeniz ülkesine yönelik geliştirilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamında 6.245 milyar Euro tutarındaki kredilerden de faydalanmıştır. Bu tutar kapsamında bir ülke sunacağı projenin niteliğine göre kredi miktarından yararlanabilecektir. Türkiye'nin yılda 210 milyon Euro olmak üzere 6 yıl için toplam 1.470 milyar Euro tutarında bir kredi diliminden yararlanması öngörülmüştür.²

Uyum konusunda adaylık statüsünü de kazanmanın ardından Birliğe üyeliğe yönelik Türkiye'nin çabasını güçlendirici bir etki olarak 4 Temmuz 2000 tarihli ve 4587 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı olarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur. Bunun yanı sıra yerele hibe yararlandırıcısı kuruluşlar olarak hizmet verecek olan Ulusal Ajans ile Merkezi Finans İhale Birimi'nin kurulması birbirini izlemiştir.³

Bu gelişmelerle birlikte Avrupa Birliği tarafından ülkemize sağlanan mali yardımlar kapsamında kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, işletmeler vb. birçok farklı kuruluşun geliştirdiği projelere destek sağlanmaya başlanmıştır. Bu sürece kadar ilk defa taşra ve yerelde AB Birliği projelerinin adı geçmeye başlamıştır. Yerel düzeyde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların Türkiye'nin yararlandığı AB hibelerini kullanmak suretiyle yürüttüğü söz konusu Avrupa Birliği projeleri sayesinde toplumda yepyeni tematik öncelikler duyulmaya ve tanınmaya başlanmıştır. AB destekli programlar sayesinde müktesebat uyumu ve siyasi kriterlerin yerine getirilmesi alanında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Çalışmamızda bölgesel kalkınma planlarında yaşanan merkezîyetçi yapıdan yerelleşmeyi ön plana çıkaran ve yapılacak mali yardımların bir koşulu olan AB mali yardımlarından yararlanma açısından yerelleşme ve bölgesel politika alanında Birlik müktesebatına uyum konusunun Türkiye'nin mali yardımlardan yararlanabilmesi ve uyum konusunda büyük öneme sahip olması sebebiyle yerelde nasıl bir etkinliğinin olduğu, yerel yönetimlerin AB mevzuatı çerçevesinde hazırlanan projelerle mali

² Olcay Çolak, (2018) "Avrupa Birliği Bölgesel Politikalarında Mali Araçların Rolü", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı 2, Haziran 2018, s.91-110

³ Baki Karaçay, "Merkezi Yönetimin Avrupa Birliğine Uyum Çalışmalarının Yerel Düzeyde Örgütlenmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya 2014, s.2.

yardımlardan yararlanma durumları Tekirdağ özelinde incelenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN MALİ YARDIMLARI

1.1. Mali Yardım Tanımı

AB Mali Yardımları, AB'nin kuruluşunu sağlayan nedenlerden yola çıkarak tanımlamak ve birliğin hedeflerine ulaşması amacıyla, ülkelerin karşılıklı işbirliği ve dayanışma ilkesine bağlı olarak, refahı gelişen bir coğrafyaya yaymayı esas alan faaliyetler bütünü şeklinde tanımlamak mümkündür.⁴ *Çeşitli Avrupa ülkesi dillerinde "aid" (İng.), "aide" (Fr.), "hilfe" (Alm.), "ayuda" (İsp.), "aiuta" (İtaly.) kelimeleri ile ifade edilen "yardım" kavramı sözlükte "birini güçlükten kurtarmak için yapılan iş... ekonomik anlamda güçlü ülkelerin bu anlamda güçsüz ülkelere yaptığı para yardımı"*⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Birliğin Mali yardımlarını kendi üyesi ülkelere ve üyesi olmayan ülkelere sağlıyor olmasının belirli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler siyasi ve ticari olanlar ile AB içinde barış ve istikrarın sağlanması olarak sıralanmaktadır. Siyasi nedenlere bakıldığında Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak 1957 yılında bile kurucu ülkelerinden Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda'nın o yıllarda sömürge ülkelere sahip oldukları ve bu ülkelere karşı siyasi yönlerden sorumlu oldukları görülmektedir. Mali yardımların ticari amaçlarına bakıldığında bu dört ülkenin kendi sömürge ülkeleriyle yoğun olan ticari ilişkilerini ayakta tutabilmek amacıyla çeşitli ayrıcalıklar tanıdıkları görülmektedir. AB küresel çapta barış ve istikrar ortamını sağlayarak birlik içindeki stabil yapıyı korumayı ve bütünleşmeyi sağlamlaştırmak suretiyle mali yardımları daha çok kendi lehine amaçlar için kullanma amacını taşımaktadır.⁶ Bu nedenlere ek olarak sosyo-ekonomik dengesizlikler, ortak politika uygulamalarına finansal destek sağlanması, yeni katılan ülkelerin ve katılacak ülkelerin birliğe uyum sağlaması ve dayanışma ilkesi kapsamında mali destekler verilmiştir. AB kuruluşundan itibaren genişleme politikaları ile birbirinden farklı ekonomik ve sosyal yapıya sahip ülkeleri

⁴ Serdar SÜNGÜ, "Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sayıstay Dergisi*, Sayı 54, 2004, s.78.

⁵ Orhan HANÇERLİOĞLU, *Ekonomi Sözlüğü*, 5.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.45.

⁶ Metin GENÇKOL, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (DPT Uzmanlık Tezleri), Yayın No: 2679, Ankara 2003, s.30-31

bünyesine katmıştır. Bu genişlemeler ile sosyo-ekonomik anlamda birbirinden farklılıkları bulunan üyelerin farklılıklarını azaltmak için çözüm geliştirme yoluna gitmiştir. Birbirine denk sosyo- ekonomik yapıya sahip ülkelere sahip olmak AB'nin kalkınma alanındaki en büyük hedeflerinden biri olmuştur. Bu sebeple de üye ve aday ülkeler için ortak politikalar belirlemiş ve ülkelerin belirlenen bu politikalara uygun hareket etmesini istemiştir. Ne var ki ülkelerin iç dinamikleri ve ekonomik durumları bu politikaları uygulamakta yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda ortak politikalara yönelik mali destekler sağlanırken diğer bir gerekçe olan üye ve aday ülkelerin kendi iç dinamikleriyle birliğe uyum sağlaması konusuna da çözüm geliştirilmektedir. Özellikle Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından sosyalist ekonomiden çıkmalarının bir sonucu olarak serbest piyasa ekonomisine uyum sağlamada AB'nin desteğine ihtiyaç Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine, gerekli gelişme ve uyum sağlamaları amacıyla birlik, bu ülkelere gerekli mali destekler sağlamıştır. Bu destekleri sağlarken diğer bir gerekçe olan dayanışma ilkesine sadık kalan bir politika çemberi oluşturmuştur. Dayanışma ilkesi, refah düzeyinin tüm Birlik dâhilinde uyumlaştırılabilmesi için bölgesel farklılıkların giderilmesi anlamına gelmektedir. Bu çerçevede AB mali yardımlarını, belirlenen hedeflere ulaşma yolunda, karşılıklı dayanışma ilkesi çerçevesinde, gelişme ve refahı tüm Birlik coğrafyasına yaymayı esas alan faaliyetler bütünü şeklinde ifade etmek gerekmektedir.⁷ AB, bir taraftan mali desteklerle dengeli kalkınma ve uyuma destek verirken diğer yandan zengin ülkelerin farkındalığını artırarak geri kalmış bölgelerin refahını artırıcı çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda söz konusu gerekçeler neticesinde AB'nin mali desteklerle çeşitli hedefleri gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.⁸

Birbirinden farklı yaşam koşulları ve standartlara sahip ülkeler için ayrı ayrı tasarlanan AB Mali yardımlarının hedeflerini bütünsel anlamda birbirine bağlı şekilde düşünmek çok uygun bir yaklaşım değildir. Bu doğrultuda farklı yaşam koşulları ile standartlara sahip ülkeler için ayrı ayrı düşünülmüş ve uyarlanmış mali destek programlarının hedefleri belirli başlıklar altında sıralanabilir:

⁷ Jale Yalınpala Çokgezen - Ekrem Yıldırım, "AB-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, Adana 2007, s.147-148.

⁸ Azmi Ekmen, *Avrupa Birliği'nin Üye Ülkeler Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.8-12

1. Bölgesel kalkınmışlık farklarının giderilmesi,
2. Üye ülke bazında ve birlik genelinde refahın artırılması,
3. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması,
4. Rekabet güçlerinin artırılması,
5. Tarım politikaları,
6. Yapısal politikalar,
7. Çevre politikaları,
8. Ulaştırma politikaları,
9. Turizm politikaları,
10. Avrupa güvenlik ve savunma politikası,
11. Eğitim politikası,
12. Vergi ve mali sektör uyum politikaları,
13. Ticaret ve sanayi politikaları⁹.

Mali destekler birliğin kuruluş zamanlarında düşük bütçelerde olup az sayıdaki üye ülkelere yönelik olmuştur. Daha sonra üye ülke sayısının artması ve aday ülkelerin ve üçüncü ülkeleri de kapsayacak şekilde genişlemesi ile kaynakları çeşitlendirilmiş ve bütçeler önemli tutarlara ulaşmıştır. Yapılacak mali desteklerin miktarları, ülkelerin ve bölgelerin; ekonomik kalkınmışlığı, nüfusu, işsizlik oranı gibi çeşitli kriterlere göre belirlenmiştir. AB mali yardımları üye ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesi, gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgesel rekabet gücünün artırılması ve ekonomik-sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi hedefleriyle hep birlikte kalkınma, ortak politikaların önemli bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür.

Bu amaçla Mali destekler, üyelerin kullanımına Tarım Fonları, Yapısal Fonlar, Uyum Fonu ve Topluluk Programları şeklinde sunulmaktayken, aday ve potansiyel aday ülkelere AB Mali İşbirliği Destek Programları şeklinde, üçüncü ülkelere ise hibe şeklinde kullanılmıştır. Bu şekilde mali destek araçlarının farklı uygulamalarla kullanılması, destek sağlanacak bölgenin tüm özelliklerinin dikkate alınarak ekonomik, sosyal ve siyasi durumlarına uygun

⁹ Serdar Söngü, "Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 54, 2004, s.78-79

olmasını sağlamaktadır. Sağlanan mali desteklerin büyük bir kısmı yıllık olarak, saptanan proje veya programlara kaynak olacak şekilde kullanılan hibelerden oluşmaktadır.¹⁰

1.2. Avrupa Birliği'nin Mali Yardımları

Avrupa Birliği birbirinden oldukça farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip ülkelerden oluşan bir bütündür. Birlik bünyesinde barındırdığı bu farklılıklar içerisinde; kuruluş amacına yönelik olarak barış içinde refahı yakalamış olan, sosyal ve ekonomik açıdan dengeli, kalkınmış bir bölge tesis etmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu sebeple mali yardımların varlık nedenleri; ekonomik ve sosyal dengesizlikler, dayanışma, siyasal dengesizlikleri gidermek olarak sınıflandırılabilir. Zaten Avrupa Birliği kuruluşundan itibaren bünyesinde ekonomik ve sosyal dengesizlikler barındırmaktadır. Bölgesel bir entegrasyon olan Birlik, belirli bir coğrafyayı paylaşmakta olan çeşitli ülkelerin, pazarlarını, ekonomilerini, üretim biçim ve süreçlerini, politik ve ekonomik karar alma mekanizmalarını ve hatta tüm bunların ötesinde siyasi ve stratejik güçlerini ortak bir paydada birleştirme yönünde harcadıkları çabalar bütünü olarak değerlendirilebilir.¹¹ Geçirdiği genişlemeler ile bölgelerarasında belirginleşen farklılıkları mali yardımlar sağlayarak dengeleme politikasına yönelmiştir. Mali yardımlar, birliğin bütçesinden yapılan hibe şeklinde ve Avrupa Yatırım Bankasından sağlanan kredilerden oluşmuştur. (Avrupa Yatırım Bankası kredileri 20 yıla kadar vadeler ile kar amacı gütmeyen kredi vermektedir.)

AB Bütçesi, gelir ve harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Bütçenin gelir kalemleri, tarım ve şeker ürünleri ithalatından alınan vergiler, gümrük vergileri, katma değer vergisi ve üye ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarının (GSYİH) belirli bir oranının AB Bütçesine katkısından oluşmaktadır. Bütçenin harcama kalemleri ise, Birliğin idari harcamaları ve ortak politikalarının finansmanı için kullanılmaktadır. Bu harcama kalemleri; Tarım harcamaları, yapısal harcamalar, dış harcamalar, iç politikalara yönelik

¹⁰ Hayri Toprak, "Mali Yardım Aracı (IPA) ve Türkiye-Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.13

¹¹ Burhan Ormanoğlu, "AB Öncesi Mali Yardımları Kapsamında Merkezi Olmayan Yapılanma Sistemi", *Bütçe Dünyası Dergisi*. Sayı 23, 2005, s.18.

harcamalar ve idari harcamalar olarak bütçede yer almaktadır. Birlik Bütçesi, AB'nin gerek üye ülkelere gerekse üye olmayan ülkelere yönelik olarak hibe şeklinde yardımlar yaparak, Topluluğun dayanışma ve uyum içinde olmasını sağlama amacını taşıyan önemli bir mali araç vazifesini üstlenmektedir. AB Bütçesini % 90'luk kısmı üye ülkelere yönelik, % 10'luk kısmını ise üye olmayan ülkelere yönelik hazırlamaktadır.¹²

Mali yardımlar hem AB bütünleşmesinin devam edebilmesi ve üye ülkelerin uyum problemlerinin ortadan kalması için hem de aday ülkelerin Birliğe tam üyeliğinden önce entegrasyonunda büyük önem arz etmektedir. Üye ülkelere yönelik mali yardım olanakları, Birlik içinde ekonomik kalkınmışlık farklarının azaltılmasına yönelikken, Türkiye gibi aday ülkelere yönelik yapılan mali yardımlar, o ülkenin AB üyeliğine hazırlanmasını sağlamak üzere ülkenin mevcut hukuksal ve idari altyapısının, AB standartlarına ve uygulamalarına yakınlaştırmak ve uyumlaştırmaktır. Bu dönüşüm sürecinde, aday ülkede ortaya çıkan mali kaynak ihtiyacı, belirli oranlarda AB tarafından karşılanmaktadır.¹³ Çünkü Avrupa Birliği'nin kuruluşundan itibaren benimsediği amacı, daha güçlü bir mali yapıya kavuşmak ve ortak bir politika oluşturmaktır. AB, bu amacını gerçekleştirebilmek için hem üye hem de aday ülkeleri için bir takım şartlar ileri sürmektedir. Bu çerçevede, Kurucu Antlaşmalarda yer alan şart ve kriterlere ilaveten, 1 Ocak 1993 tarihinde yapılan Maastricht Zirvesi'nde ekonomik ve parasal birlik için kriterler getirilmiş, 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde de aday ülkelerin tam üyeliği için ekonomik, siyasi ve Topluluk müktesebatına uyum kriterleri kabul edilmiştir.¹⁴ İşte AB, bu ülkelerin kendi dinamikleriyle bu şartları yerine getirebilmesi zor olacağını bildiğinden kendi kaynaklarından ilgili ülkelere mali yardımda bulunmaktadır.¹⁵ Bu doğrultuda Birlik, 28 üye ülkesine yardımda bulunmaktadır. Ayrıca kendisine aday ve potansiyel aday

¹² İkbâl Yeğen, "AB Mali Yardımları Ve AB'nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009, s. 9.

¹³ Hüseyin Gösterici- Burhan Ormanoğlu, "AB Mali Yardımları ve IPA Uygulamasına Geçiş", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 456, Ankara 2007, s.163.

¹⁴ Necip Polat, "Avrupa Birliği - Türkiye Mali İşbirliği ve Sayıştay'ın Topluluk Kaynakları Üzerindeki Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 52, s.61.

¹⁵ Habib Yıldız- Fatih Yardımcıoğlu, "Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Sivas 2005, s.76.

ülke konumunda bulunan ülkelerle kendisine üye olmayan fakat çeşitli nedenlerden dolayı ilişki içerisinde olduğu üçüncü ülkelere yönelik mali yardım olanakları sunmaktadır.

AB Mali Yardım araçlarını; Roma Antlaşması ile oluşturulan AYB VE ASF, Tarım Politikaları Bağlamında oluşturulan ATYGF, Bölgesel Politika Bağlamında oluşturulan ABKF, 1993 Yapısal Fonlar Reformu kapsamında Uyum Fonu ve Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı, 1999'da Yapısal Fonlar Reformu (Gündem 2000 düzenlemeleri ile) PHARE, ISPA, SAPARD, 2007 -2013 Dönemi Uyum Politikası ile Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) oluşturmaktadır.

1.2.1. Üye Ülkelere Yönelik Mali Yardım Programları

Avrupa Birliği 1957 yılında 6 üye ile kuruluşundan itibaren genişlemeler yaşamış ve kendisine üye olan ve aday olan ülkelere birçok mali yardımlar sağlamıştır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarına kavuşan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDA) sosyalist ekonomiden çıkmalarından dolayı hem serbest piyasa ekonomisine geçebilmeleri hem de kendi iç sistemlerinden dolayı Birlik ile uyum sağlamakta çektikleri güçlükleri gidermek ve diğer üye ülkelerle olan gelişmişlik farklılıklarını minimuma indirmek için mali destek sağlamışlardır. Birliği kuran ve kurumsallaştıran anlaşmalar bölgesel farklılıkların düzeylerinin ne olduğu konusunda çalışmalar yapmış ve bu farklılıkların giderilmesine yönelik politikalar geliştirmişlerdir. Bu politikalar ile topluluk bünyesinde bulunan ülkelerin uyumlu bir biçimde ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeleri amaçlanmıştır.

AET'in kurucu anlaşmasında vurgulandığı gibi Birliğe üye olan ülkelerinin ekonomik uyumunun sağlanması ve farklılıkların giderilmesi için mali yardımların olması gerekmektedir.¹⁶ Birliğin kendi üye ülkelere yönelik Mali yardımları tarımsal politikaların finansmanı için yaptığı tarım harcamaları ve Birlik içerisinde sosyal, siyasi ve ekonomik olarak bir uyum oluşturmak için yaptığı yapısal harcamalar oluşturmaktadır.

¹⁶ Azmi Ekmen, "Avrupa Birliği'nin Üye Ülkeler Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 11-33.

1.2.1.1.Tarımsal Destekleme Politikası

Avrupa Birliği'nin kendi genel bütçesinden üye ülkelerine yönelik olarak tarım harcamaları ve yapısal harcamalar olarak mali destekler sağlamaktadır. Bu mali destekler bütçe harcamalarının yüzde sekseni civarında bir kısmını oluşturmaktadır ve üye ülkelerin yönetimleri tarafından yönlendirilmekte ve dağıtılmaktadır. Üye ülkelerce yapılan harcamalar başta Komisyon olmak üzere başka Birlik kurumlarınca da denetlenmektedir.¹⁷ Avrupa Topluluğu'nu (AT) oluşturan 1957 Roma Antlaşması'nın 38-47. Maddeleriyle yasal dayanak oluşturulan Ortak Tarım Politikası (OTP) AB'nin ilk ortak politikalarından birisi olmuştur ve OTP ilk ortak politika düzeni oluşturulmasıyla, 1962 yılında resmen hayata geçirilmiştir. Tarımsal destekleme politikasının amacı çiftçilerin kabul edilebilir yaşama standartlarına ulaşması ve tüketicilerin ise kaliteli gıdaya makul fiyatlarla ulaşabilmesinin sağlanmasıdır. Politikanın en eski ve önemli araçlarından birisi; tarımsal üretimin yönlendirilerek piyasaların dengelenmesi amacıyla ürünlerin veya ürün gruplarının belirli bir rejime yani ortak piyasa düzenine tabi tutulması anlamına gelen piyasa politikası olmuştur. Böylelikle üretim ve ticaret için ortak kuralların işletilmesi mümkün olmaktadır. Politikanın bir diğer önemli aracı bu mali yardımlarla çiftliklerin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen yapısal politikalar.¹⁸ Bu politikalar ile hayvansal, bitkisel ürünler ve diğer benzer harcamalar yoluyla piyasaların düzenlenmesine katkı sağlanmakta ve söz konusu fon ile Birliğin en önemli mali destek alanı yaratılmış olmaktadır.¹⁹

1.2.1.2.Yapısal Harcamalar ve Yapısal Fonlar

Avrupa Birliğinin bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla oluşturulan yapısal harcamalar, Uyum Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Balıkçılık Yönverme Fonu'ndan oluşmaktadır. Yapısal fonların ilkinin teşkil eden

¹⁷ Nurettin Bilici, “*Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme*”, Seçkin Kitabevi, Ankara 2004, s. 67.

¹⁸ Fatma Sağlık “*AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'ye Etkileri Tarım Müzakereleri Analizi*”, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Yayını, Ankara 2010, s.24

¹⁹ AB Bütçesi - Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara 1998.

Avrupa Sosyal Fonu (ASF) ilk defa topluluğun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması ile 1957 yılında ortaya çıkmıştır. Kurucu antlaşma ile ASF yönetimi Avrupa Komisyonuna bırakılmış ve uygulaması basit kurallara bağlanmıştır. Bu amaçla ASF'den sağlanacak mali yardımlar için tek bir sabit oran belirlenmiştir. Bu kapsamda antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üye ülkeler ve üye ülkelerin kamu hukukuna tabii diğer birimlerinde antlaşmanın önceliklerinde belirlenen önceliklere yönelik harcamaların yüzde 50'si ASF tarafından karşılanacaktır. Kurucu antlaşmada ASF'den ne kadar süre ile yararlanılabileceğine dair bir ifade yer almamaktadır. Ancak kurucu antlaşmada belirlenen amaçların yerine getirilmesinin ardından Avrupa Konseyi tarafından, Avrupa Komisyonun görüşü alınarak Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Avrupa Parlamentosu (AP) ile istişare edilerek ASF yardımlarının sürdürülmesi veya sonlandırılmasına karar verileceği ifade edilmektedir.²⁰ Kurucu Antlaşmada yer alan ifadelerden sonra Avrupa Sosyal Fonu 1999 yılında yeniden düzenlenmiştir ve Avrupa Sosyal İstihdam Stratejisinin uygulama aracı olarak tanımlanmıştır. Böylece Lizbon Stratejisi'nin bütünü içinde önemli bir yeri olacak fon Yapısal Fonlar içerisinde resmi olarak bir bütünleşme teşkil edecektir.²¹ Yapısal Fonun hedeflerini sıralayacak olursak:

1. İşsizliğin uzun dönem içerisinde kalmasını engelleyerek işgücü piyasası nezdinde gerekli önlemleri almak.
2. İstihdamın ve istikrarın artırılarak devamını sağlamak.
3. Teknoloji, araştırma ve bilim alanlarında beşeri sermaye potansiyelini geliştirmek.
4. Ekonomik ve sosyal hayatta kadınların rolünü artırmak.

Yapısal fon ayrıca eğitim ve mesleki gelişim sistemlerinin geliştirilmesi ve mevcut sistemlerin güçlendirilmesi ile kamu alanında çalışanlarında mesleki eğitimler aracılığıyla geliştirilmesine destek sağlamaktadırlar.²²

Avrupa Sosyal Fonunun oluşturulmasının ardından ikinci yapısal fon olarak Avrupa Tarımı Yönerme ve Garanti Fonu (ATYGF) 1962 yılında oluşturulmuş ve

²⁰ Tayyar Doğan, “Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının Mali Yönetimi ve Türkiye İçin Öneriler”, (Uzmanlık Tezi), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 2010, s.6.

²¹ Seda Elçi, “Avrupa Birliği Yapısal Fonları”, (AB Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007, s.52.

²² Seda Elçi, “Avrupa Birliği Yapısal Fonları”, (AB Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007, s.52.

Birliğin kırsal kalkınma politikalarının temelini ve en önemlisi esas finansman aracını oluşturan Ortak Tarım Politikasının ikinci ayağını teşkil etmiştir. ATYGF iki bölümden oluşturulmuştur. Yönverme bölümüyle kırsal kalkınma çalışmalarını desteklerken, garanti bölümü ile bölgesel çalışmaları desteklemiştir.²³ Söz konusu ATYGF çeşitleri:

1. Tarımsal işletmelere yatırım,
2. Genç çiftçiler için başlangıç desteği,
3. Mesleki eğitim,
4. Erken emeklilik sistemi desteği,
5. Tarımsal çerçeve tedbirleri,
6. Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması,
7. Dezavantajlı bölgeler için telafi edici ödemeler,
8. Ormanların geliştirilmesi,
9. Kırsal alanların kalkınması ve uyumlaştırılması tedbirleridir.

ATYG'nin Garanti bölümü, Yapısal fonların bir parçası olmayıp, ortak tarım politikaları kapsamında finansman amaçlı kullanılmış ve tamamen farklı yönetim usullerine göre yönetilmiştir. Yönlendirme bölümü ise, 2007-2013 yılları arasında yapısal fonların yalnızca ASF ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonuna (ABKF) indirilmesine kadar, Yapısal fonlar kapsamında yer almış ve bunlara ilişkin düzenlemeler çerçevesinde sistemleştirilmiştir.²⁴

Küreselleşmenin bir süreci olan bölgeselleşme ya da yerelleşme politikaların bir sonucu olarak AB bölgesel politikalara ve yerel aktörlere önem vermeye başlamış, rekabet ve devlet destekleri ile uyum ve işbirliği içerisinde birlik politikalarının devamlılığını sağlamayı amaçlamıştır. Bölgesel değerlerin önemsenmesi üzerinde duran AB insan hakları, çok kültürlülük ve sosyo- ekonomik gelişmeler gibi mekanizmalardan meydana gelmiş bazı Bölgeler Politikasını uygulamak adına kaynaklara ihtiyaç duymuştur. Bu kaynakları Yapısal Fonlar içerisinde oluşturulmuş

²³ Can, Ergüder, *Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye için Bir Değerlendirme*, Asil Yayınları, Ankara 2004, s. 75.

²⁴ Tayyar Doğan, "Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının Mali Yönetimi ve Türkiye İçin Öneriler", (Uzmanlık Tezi), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 2010, s 7

Avrupa Birliği Kalkınma Fonundan sağlamıştır.²⁵ Tarihsel sürece bakıldığında üçüncü yapısal fonlar, bu ABKF olmuştur. 1975 yılında İngiltere'nin Topluluğa üyeliğinin ardından yapısal zorluklarla karşılaşılan alanların sosyo- ekonomik dönüşüm ve kalkınmada geri kalan bölgelerin yapısal uyumlarını teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. ABKF kuran tüzük her beş yılda bir çeşitli bölgelerin ekonomik durumlarına adapte olmuş bir faaliyet planı oluşturmak üzere yeniden düzenlenmektedir.²⁶Yukarıda sayılanlar haricinde yapısal fonlar kapsamında Balıkçılığı Yönlendirme Finansman Aracı da bulunmaktadır. Bu fon aracılığıyla balıkçılık sektöründe uygulanacak politikaların geliştirilmesi, rekabeti artıracak uygulamaların gerçekleştirilmesi, gerekli altyapıların oluşturulması ve tüm bu unsurlar arasında sürdürülebilir bir pazar ekonomisinin ortaya çıkması hedeflenmiştir²⁷

1.2.1.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

Geri kalmış bölgelere finansman sağlamak amacıyla 1975 yılında kurulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), Yapısal Fonlar bütçesinin yaklaşık yarısını içermektedir. Fonun kaynakları üç şekilde kullanılmaktadır.

1. Ulusal Programlar: Önerilerini bölgesel kalkınma planları veya program dokümanı halinde Komisyona sunan ülkelere verilen ve fonun yüzde 90'ını oluşturan harcamalardır.

2. Topluluk İnisiatifleri: Avrupa Birliği tüm ülkeleri etkileyen sorunlara ortak çözümler bulmak amacıyla Topluluk İnisiatifleri olarak bilinen dört program yürürlüğe koymuştur. Komisyon tarafından üye ülkelere önerilen ve yapısal fon bütçesinin %5,35'lik kısmını kullanan bu İnisiatifler, esas olarak ulusal ve bölgesel yetkililerin sorumluluğu altında merkeziyetçi olmayan bir yapıda uygulanmaktadır. Her biri sadece tek bir fon tarafından finanse edilen İnisiatiflerden aşığıdaki ikisi ise ABKF tarafından finanse edilmektedir:

²⁵ Fatih Feramuz Yıldız ve Kerem Akdağ, "Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma İle Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması", *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi*, Sayı: 167, Ankara 2006, s: 1-17.

²⁶ Seda Elçi, "Avrupa Birliği Yapısal Fonları", (AB Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007, s.43

²⁷ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Prosedür ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali İşbirliği", (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Maliye Bakanlığı, Ankara 2004b, s.17.

2.1. Interreg III: Birden çok bölgeye sahip alanların dengeli kalkınmasını teşvik etmek üzere sınır ötesi ortaklıkların yaratılması gibi faaliyetler yoluyla üye ülkeler arasında sınır ötesi ve bölgeler arası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik projeleri destekler.

2.2. Urban II: Gerilemekte olan kentsel alanların geliştirilmesine yönelik yenilikçi stratejilere odaklanır ve bu alandaki projeleri destekler.

2.3. Yenilikçi Eylemler: Bölgesel kalkınma stratejilerinin kalitesini yükseltmeye yönelik projelerin hazırlanmasını amaçlayan bu eylemler Fonun yüzde 1'ini oluşturmaktadır.

1.2.1.4. Avrupa Sosyal Fonu

Topluluğun sosyal politikalarının ana ögesi konumunda olan Fon, istihdam yaratma çalışmalarına destek olmaktadır. Avrupa Sosyal Fonu (ASF), ayrıca Topluluk İnişiyatiflerinin üçüncüsü olan “Equal” Programını da desteklemektedir. Bu program, işçi piyasasındaki eşitsizlik ve ayrımcılığa yol açan etmenleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları desteklemektedir.

1.2.1.5. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu

Tarımda modernizasyon ve yapısal gelişmeye yönelik destekte bulunmaktadır. Ayrıca Topluluk İnişiyatiflerinden dördüncüsü olan ve kırsal bölgelerdeki yerel aktörleri bir araya getirerek sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaları destekleyen “Leader +” da bu fon tarafından finanse edilmektedir.

1.2.1.6. Balıkçılığın Yönlendirme Finansman Aracı

Balıkçılık sektöründe rekabeti artırıcı yapıların gelişmesi, altyapıların finansmanı, arz ve talep arasından sürdürülebilir bir dengenin kurulması, bu alanda ürün işleme ve pazarlama faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve başarılı ticari şirketlerin oluşturulmasını desteklemektedir.

1.2.1.7. Uyum Fonu Uyum Fonu

Maastricht Antlaşmasıyla birlikte 1993 tarihinde kurulmuştur. Fon aracılığıyla Maastricht kriterlerinde yer alan ekonomik ve parasal birlik kapsamında uyum sağlamakta problem yaşayacak ülkelerin ve kişi başına düşen milli gelirleri

birlik ortalamasının yüzde 90'ının altında olan ülkelerin yararlanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu kapsam içerisinde değerlendirilecek olan Yunanistan, Portekiz, İrlanda ve İspanya'nın çevre ve ulaştırma alanlarında hazırlayacağı projelere mali destek sağlamaktadır.²⁸ 2003 yılının bitimiyle birlikte yapılmış olan analizler, uyum sağlamakta zorlanan ülkeler kapsamında Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İrlanda'nın çıkarılmasını öngörmüştür. Gerekli şartları sağlayan bu ülkeler kapsamdan çıkarken yerine farklı üye ülkelerin gelmesi sağlanmıştır. Çevre ve ulaştırma alanlarındaki proje harcamaları %85'e kadar olan bir oran içerisinde Uyum Fonu tarafından finanse edilmektedir. Uyum Fonuna tahsis edilmiş olan tutar 2000-2006 yılları arasında, Topluluğun uyum araçlarının toplamının %10'u kadar olmuş ve 1993-2002 yılları arasında da ulaştırma altyapısının gelişmesinde etkili bir rol oynamıştır. Uyum Fonunun, Yapısal Fonlardan temel farkı özel, bireysel projeleri destekleyerek, desteğin bölgesel düzeyde değil üye ülke düzeyinde verilmesidir. Uyum fonu, tüm yapısal politikaların üçte biri oranında sağlamış olduğu destekle 2004'te Birliğe katılmış yeni üye ülkeler için de ayrıca önemli hale gelmiştir. Çünkü 2000-2006 döneminde 34 milyar Euro olan Uyum Fonu Bütçesi, 2007-2013 bütçe döneminde 61.6 milyar Euro'ya kadar çıkmıştır.²⁹ 2007-2013 döneminde Uyum Fonu, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Malta, Litvanya, İspanya, Estonya, Polonya, Slovakya, Romanya, Slovenya, Portekiz ve Yunanistan'ı kapsamaktadır.³⁰ Uyum politikalarının finansmanında kullanılan Yapısal fonlar ve Uyum fonu özellikle üç ana amaç ekseninde çalışmaktadır. Bunlar :³¹

1. Yakınsama Amacı; AB bünyesinde bulunan en az gelişmiş üye ülkelere yönelik olarak büyüme ve kalkınma amaçlı sistemlerin oluşturulması ve AB kriterleri ekseninde geliştirilmesidir.

²⁸ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, Sayı 146, Ankara 2004a, s. 74.

²⁹ Seda Elçi, "Avrupa Birliği Yapısal Fonları", (AB Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara 2007, s 32.

³⁰ Hülya Tuğrul, "Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ünelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye", (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.21.

³¹ Murat Selim Karaman, (2014), "Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Gerçekleştirilen Hizmet Sözleşmelerinin Yürütülmesi", (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara 2014, s.23.

2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam Amacı; Yakınsama kapsamında olmayan yerlerde rekabet mekanizmasının işlevini artırmak ve bu sayede yüksek bir istihdam hedeflenmektedir.
3. Avrupa Bölgesel İşbirliği Amacı; Yerel ve bölgesel alanlarda çeşitli girişimlere destek sağlayarak, ülkeler arası işbirliğinin artırılması ve uluslararası ve bölgesel nitelikteki bütünleşme faktörlerinin geliştirilmesini sağlamaktır. AB Mali Desteklerinin çoğunluğu üye ülkelere yönelik olmakla birlikte aday ve üçüncü ülkelere yönelik olarak da oldukça önemli mali destek programları bulunmaktadır.

1.2.2. Aday ve Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Destekler

AB çeşitli programlar ve sözleşmeler aracılığıyla kredi ve hibe şeklinde aday ve üçüncü ülkelere yönelik mali destekler sağlamaktadır. Bu mali destekleri siyasal, stratejik, ticaret ve sanayi işbirlikleri şeklinde düzenlerken aynı zamanda da üyelik sürecine dâhil olabilecek ülkelerin birlik ülkeleri ile uyumlaştırılmasını sağlamaktadır.

1.2.2.1. Uluslararası Dış Faaliyetlere Yönelik Harcamalar

AB, üye olmayan ülkelere oldukça geniş bir yelpazada mali destek sağlamaktadır. Özellikle bölgesel nitelikli mali destekleri tercih eden Avrupa Birliği bu kapsamda Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkelerine, Akdeniz ülkelerine, Asya ülkelerine, Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri'ne (BDT), Merkezi ve Doğu Avrupa (MDAÜ) ülkelerine destek sağlamaktadır.

1.2.2.1.1 Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkelerine Yönelik Mali Destekler

Büyük bir bölümü, hali hazırda AB üyesi ülkelerin eski sömürgelerinden oluşmuş AKP ülkelerinin sayısı 71' kadar çıkmıştır. Birleşmiş Milletler verileri Dünyanın en fakir 48 ülkesinden 42'sinin bu ülkeler arasında olduğunu göstermektedir. Söz konusu AKP ülkelerine mali destek sağlanmak amacıyla Avrupa Kalkınma Fonu'ndan bir kaynak oluşturulmuştur. Fonun büyüklüğü üye ülkeler tarafından belirlenerek bu miktar milli gelirle orantılı olarak üye ülkeler arasında dağıtılmaktadır. 1964-1999 yılları arası dönemde bu ülkelere 33.575,5 milyon Euro

Hibe sağlanmış, ayrıca 2000-2006 döneminde ise 15.200 milyon Euro destek sağlanmıştır.³²

AKP ülkelerine yönelik olarak sağlanan mali destekler anlaşmalarla birlikte şu şekilde gösterilebilir³³:

- 1964-1975 dönemi: Yaounde I ve Yaounde II Sözleşmeleri yapılarak 20 1.800 milyon Euro hibe ve 288,1 milyon Euro kredi 20 Afrika ülkesine sağlanmıştır.
- 1976-1980 dönemi: Lome I Sözleşmesi ile 3.559,5 milyon Euro hibe ve 498,5 milyon Euro kredi 46 AKP ülkesine yönlendirilmiştir.
- 1981-1985 dönemi: Lome II sözleşmesi çerçevesinde 5.716 milyon Euro hibe, 897,9 milyon Euro tutarında krediden 63 AKP ülkesinin faydalanması sağlanmıştır.
- 1986-1990 dönemi: Lome I ve Lome II'nin devamı niteliğinde olan Lome III sözleşmesi çerçevesinde 8.500 milyon Euro hibe, 2.300 milyon Euro tutarında kredi 66 AKP ülkesine yönlendirilmiştir.
- 1990-1995 dönemi: Lome IV sözleşmesi ile birlikte 68 AKP ülkesine 12.000 milyon Euro hibe, 2.025 milyon Euro kredi sağlanmıştır.
- 2000-2007 dönemi: 58 AKP ülkesine Contonou Anlaşması kapsamında 13.500 milyon Euro hibe, 1.700 milyon Euro kredi sağlanmıştır.

1.2.2.1.2. Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Yönelik Mali Destekler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından AB, BDT'nu oluşturan ülkeler ile 1989 tarihinde Ticaret ve İşbirliği Antlaşması'nın yerine ortaklık ve işbirliği anlaşmalarını imzaya açmıştır. Bu anlaşmaların ticari hükümleri genel anlamda tarafların birbirine "ticarete en fazla kayrılan ülke" muamelesi yapmalarını öngörmektedir. Anlaşmaya taraf olan bu ülkeler, Rusya Federasyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan, Moldova, Türkmenistan ve Özbekistandır³⁴.

³² Nurettin Bilici, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi ve Mali Konular, Vergilendirme*, Seçkin Yayınları, Ankara 2004, s.77-80.

³³ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Prosedür ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali İşbirliği", (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Maliye Bakanlığı, Ankara 2004b, s 22

³⁴ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, Sayı 146, Ankara 2004a, s. 80

1.2.2.1.3. Asya ve Latin Amerika Ülkelerine Yönelik Mali Destekler

AB ile 14 Asya ülkesi arasında İşbirliği anlaşması yapılmıştır. 1976-1991 yılları arasında Asya ülkelerine sağlanmış olan mali destek 3.2 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. 1996-2000 yılları arasında ise mali destek tutarı 550 milyon Euro olmuştur³⁵. AT, söz konusu mali destekler kapsamında ilk anlaşmasını Brezilya ve Uruguay ile gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda asgari bir düzeyde gerçekleştirilecek bir ticaret ilişkisi tasarlanmıştır. 1982-1991 yılları arasında tüm Latin Amerika'yı kapsayacak bir biçimde ilişkiler geliştiren AB, sadece ticari ilişkilerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomi, sanayi, bilim ve teknoloji, çevre, uyuşturucu ile mücadele gibi alanlarda da çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri Latin Amerika ülkeleri ile AB arasında gerçekleşen ticaret hacminin yüzde 20'lere kadar ulaşmasıdır³⁶.

1.2.2.1.4. Akdeniz Ülkelerine Yönelik Mali Destekler

Topluluk kuruluşundan itibaren, komşuları Akdeniz ülkeleriyle sürekli ilişki içerisinde olmuştur. Bu nedenle kurucu altı ülke, Akdeniz bölgesindeki ekonomik ve siyasi çıkarlarını ve bölge istikrarını ve pazar paylarını korumak amacıyla bu bölgeye ticaret ilişkisi içerisine girmek durumunda kalmışlardır. AB – Akdeniz ülkeleri ile işbirliği 1960'ların başlarında gelişmeye başlamıştır. İlk ilişkiler AT ve bazı Akdeniz ülkeleriyle ortaklık anlaşmalarıyla başlamıştır. Bu kapsamda 1962 yılında Yunanistan, 1963 yılında Türkiye, 1971 yılında Malta ve 1972 yılında ise Kıbrıs'la ortaklık anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmalar beşer yıllık olarak hazırlanmıştır. Bu anlaşmalar ilk etapta ilgili ülkeler ve AT arasında tedrici olarak bir gümrük birliği kurulmasını hedeflemektedir. Türkiye'de bu amaca yönelik olarak 1995 yılında gümrük birliğine üye olmuştur. Bu ortaklık anlaşmaları döneminin akabinde 1972 yılında AT, "Global Akdeniz Politikası" (GAP) ismiyle Akdeniz politikasını daha da genişletmiş, 1970'lerin ilk yarısında Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Suriye, İsrail

³⁵ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Prosedür ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali İşbirliği", (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Maliye Bakanlığı, Ankara 2004b, s. 24.

³⁶ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, Sayı 146, Ankara 2004a, s. 23

ve Tunus ile ikili anlaşmalar imzalanarak 1978-1979 yıllarında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmalar çerçevesinde gerekli mali protokoller imzalanmıştır. Bu süreçten sonra Avrupa Konseyi Aralık 1989'da Akdeniz politikasına yeni bir yaklaşım getiren ve detayları aşağıda bahsedilen Yenileştirilmiş Akdeniz Programını (YAP) kabul etmiştir. Bu sayede mali yardımlar artmış, 1995 yılında 12 Akdeniz ülkesi, AB Komisyonu ve 15 AB üyesinin katılımıyla Barselona Bildirisi yayınlanarak, MEDA Tüzüğü çıkarılmış ve böylece gelişmekte olan ülkelere üyelik yolunda mali ve stratejik destekte bulunmak amacı korunmuştur. Ayrıca MEDA döneminde insan hakları, temel haklar ve hürriyetler, demokrasi gibi konular üzerinde yoğun bir biçimde durulmuştur³⁷.

1.2.2.1.5. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne Yönelik Mali Destekler

1974 yılı sonuna kadar olan süreçte, AT'na üye ülkeler ile MDAÜ arasında, çeşitli dönemlerde ikili ticaret anlaşmaları yürürlükten kaldırılmıştır. 1975 yılından itibaren AT, MDA ülkeleri ile olan ithalatını çeşitli sektörlerde ihracat kısıtlamaları aracılığıyla düzenlemiştir. AT ve MDAÜ arasındaki ilişkilerde, 1980'li yılların sonundan itibaren ilerlemeler mevcut olmuş, Sovyet Bloku'nun da dağılmasıyla birlikte AT, "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi" arasında, 25 Haziran 1988 yılında Ortak bir bildiriyle karşılıklı olarak birbirlerini tanımıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasının hemen ardından, AT ile MADÜ arasında Ekonomik ve Ticaret İşbirliği Anlaşmaları imzalanmış, 10 yıllık geçerliliği olması kararlaştırılmıştır³⁸.

Anlaşmalar neticesinde 10 MDA ülkesine AB üyeliğine hazırlamak amacıyla çeşitli Katılım Öncesi Yardım Programları oluşturulmuştur. Bu sayede ülkelerin yapısal uyumlarının sağlanması amaçlanmıştır.

1.2.2.2. Yapısal Araçlara Yönelik Katılım Öncesi Program

Konsey tüzüğü ile 1999 yılında kurulmuş olan Yapısal Araçlara Yönelik Katılım Öncesi Program (ISPA) Programı, ekonomik ve sosyal uyum alanında, çevre

³⁷ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s.79-83.

³⁸ Murat Kavalalı, "Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu ve Avrupa Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri", *Devlet Planlama Teşkilatı*, Sayı .- ,Ankara 2005, s.13.

ve ulaştırma politikalarına ilişkin yatırımlar için mali destek sağlamaktadır. ISPA ile amaçlanan, özellikle çevre ve ulaştırma sektörlerinde yürürlükte olan AB mevzuatına aday ülkelerin uyumunu sağlamaktır. Bu program sektörler açısından değerlendirildiğinde uyum fonuyla benzerlikler göstermektedir. Birlik ile aday ülkeler arasında daha iyi bağlantılar kurmak üzere, Trans-Avrupa ulaşım ağları arasındaki bağları genişleterek demir, kara, deniz yolları, havalimanları altyapılarının genişletilmesine kaynak ayırmaktadır. Ayrıca ISPA aracılığıyla proje hazırlama, proje yönetimi ve denetimi konularında da teknik destek ve kaynak sağlanabilmektedir. Desteklenmesi düşünölen projelerin başvurularında herhangi bir kurum sınırlaması bulunmamaktadır³⁹

1.2.2.3. Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı

ISPA gibi Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) da 2000-2006 döneminde ortaya çıkarılmış Katılım Öncesi Mali Yardım Programlarından biridir. SAPARD'ın amacı, aday ülkelerin tarım politikalarının birlik müktesebatıyla uyumlaştırarak, tarım sektörü ile kırsal kesimdeki yapısal düzenlemelere kaynak ayırmaktır. Bu anlamda Avrupa Konseyi tarım alanında öncelikler belirlemiş ve bu öncelikler içerisinde en çok yardım alan başlık yüzde 26 ile tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması olmuřtur⁴⁰.

1.2.2.4. Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı

Kendilerine G-24'ler denen ve amacı MDA ülkelerine gıda, teknik, ödemeler dengesi ve diğer alanlarda ikili ve çok taraflı yardımları sağlamak olan Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı (PHARE) Programı, OECD ülkelerince ilk kez 1989 yılında Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak başlatılmıştır. Programa, 1990 yılında ise Bulgaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya; 1991 yılında da Romanya dâhil edilmiştir. 1991 yılında "Brussels Network" toplantısında Arnavutluk ve son olarak Estonya, Letonya ve Litvanya

³⁹ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, Sayı 146, Ankara 2004a, s. 86- 87

⁴⁰ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s. 148-150

program içerisinde kendine yer bulmuştur ⁴¹. 1990'lı yıllarda bu ülkelerin programa dâhil edilmesindeki ana amaç Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla birlikte söz konusu ülkelerle daha yakından ilişki geliştirmektir. Temel olarak yatırım desteği ve kurumsal yapılanma gibi alanlarda yoğunlaşarak; ilgili ülkelerdeki idari ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve yatırım kapsamında başta KOBİ'ler olmak üzere, işletmelerin alt yapı ihtiyaçlarına çözüm üretmek amacıyla ortaya konan projelere destek sağlanmaktadır. Bu anlamda PHARE'nin destek sağladığı proje türleri aşağıdaki gibidir ⁴²:

1. Ulusal Programlar: AB'ye aday ülkelerin tam üyelik standartlarına ulaşabilmeleri adına ihtiyaç duydukları alanlardaki hazırlanmış olan programlar toplam PHARE Programlarının yaklaşık yüzde 80'ini oluşturmaktadır.
2. Çok Yararlanıcılı Programlar: Yıllara yaygın olarak uygulanan bu programlar, birden fazla ülke tarafından görevlendirilmiş olan program koordinatörleri tarafından hazırlanıp düzenlenmiş, söz konusu ülkelerdeki önemli yapılanmaları hedefleyen projelere mali destek sağlamaktadır.
3. Çok Ülkeli Programlar: Taraf ülkelerdeki reform çalışmalarını desteklemeyi amaçlayan programlardır.
4. Sınır İşbirliği Programları: Üye ve aday ülkelerin sınır bölgelerinin sorunlarına yönelik hazırlanan projelere kaynak sağlar.

1.2.2.5. Katılım Öncesi Yardım Aracı

AB zamanla, 30'dan fazla yasal çerçeve düzenlemesi sonucunda geniş bir dış mali destek seti geliştirmiştir. Bunun sonucunda, Birliğin faaliyetlerinde uyum ve tutarlılığını sağlamak, mevcut kaynaklarla daha etkin sonuçlar ortaya koyabilme ihtiyacı nedeniyle Avrupa Komisyonu 2007-2013 mali perspektifini kapsayan dış faaliyetlere yönelik daha da basitleştirilmiş bir çerçeve önerisinde bulunmaya yönelmiştir ⁴³. Söz konusu öneri tüzük haline getirilerek 17 Temmuz 2006 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiş ve 31 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tüzük dört ana başlık ve 28 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu ana başlıklar, Genel

⁴¹ Serdar SÜNGÜ, "Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 54, 2004, s.91

⁴² Ümit Güner, "Avrupa Birliği'nin Mali Yardımları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi", (Doktora Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006, s.125

⁴³ İbrahim Çeliktaş, "2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 63, Ankara 2006, s.44.

Hükümler, Belirli Bileşenlere Yönelik Kurallar, Yönetim ve Uygulama, Geçici ve Nihai Hükümler şeklindedir. Ayrıca dört aşamadan bahsedilerek; Planlama, Programlama, Yönetim-Uygulama ve İzleme-Raporlama şeklinde sıralanmıştır⁴⁴. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracından (IPA) yararlanması için aday ve potansiyel aday ülkeler belirlenmiştir⁴⁵. Bu ülkeler; Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya aday olmak üzere, Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova ve Sırbistan ise potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanmıştır. IPA aracı ile aday ve potansiyel aday ülkelerin yararlanacağı mali destekler IPA Çerçeve Tüzüğü ile belirlenmiştir. Buna göre⁴⁶:

1. Demokratik kurumların güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğü bilincini geliştirilmesi,
2. İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin desteklenerek korunması, azınlık haklarına saygı gösterilmesi, cinsiyet eşitliğinin ve ayrımcılıktan uzaklaşmanın desteklenmesi,
3. Bahsi geçen tüzükte ortaya konulmuş olan ilkelere uyularak yararlanıcı taraf olan yerel birimlerin adem-i merkezîyetlerini sağlayacak sistemlerin oluşturulması ve kamu yönetim reformlarının gerçekleştirilmesi,
4. Ekonomik Reform,
5. Sivil toplumun geliştirilmesi,
6. Sosyal içerme,
7. Uzlaşma, güven artırıcı önlemler ve yeniden yapılandırma,
8. Bölgesel ve sınır ötesi işbirliği alanlarında mali destek sağlanacaktır.

Bu dönem bütçesi içerisinde “Global Bir Aktör Avrupa Birliği” başlığı altında yer almış olan IPA, Birliğin mali destek konusundaki planlama sürecinin başlangıcını ifade etmektedir. Çünkü önceki yıllarda, mali protokol veya anlaşmalarla düzenlenen bu alanlar, belirli bir zaman sonra projelere sağlanan mali desteklerle genişletilmiştir. Uygulama ve kontrol kolaylığı amacıyla ortaya konan IPA yürürlükte

⁴⁴ Tilda Tanilyan, “Avrupa Birliği – Türkiye Arasındaki Mali Protokoller ve Yardımlar”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, s. 57

⁴⁵ Ferudun Kaya, “IPA (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) Kapsamında AB Mali Yardım Programları ve Yapısal Fonlarının Türkiye İş Kurumu Hizmetlerinin Etkinleştirilmesindeki Rolü”, (Uzmanlık Tezi), Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara 2007, s.137

⁴⁶ Murat Selim Karaman, “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Gerçekleştirilen Hizmet Sözleşmelerinin Yürütülmesi”, (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara 2014, s. 32.

olan katılım öncesi beş mali destek programı olan PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım programlarının 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle yerini almıştır⁴⁷.

IPA'nın temel amacı AB'nin adaylık statüsü kazanmış ve potansiyel aday ülkelere sağladığı mali yardımların daha da etkin bir biçimde kullanılmasıdır. 2007 yılına kadar olan süreç içerisinde uygulanan mali yardım programlarında olduğu gibi IPA da aday ve potansiyel aday ülkelerin üyelik statüsü kazanma yolundaki tüm süreç içerisinde ve üye konumuna geldikten sonraki dönemlerde AB Politikalarına, standartlarına ve müktesebatına uyum sağlamaları için gerekli idari kapasitelerin oluşturulmasını amaçlamaktadır.⁴⁸

2007 – 2013 yılları arasını kapsayan IPA I döneminde mali destekler, ülkelere beş bileşen dâhilinde sağlanmıştır. Bunlar; Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve Kırsal Kalkınmadır. Ancak 2013 yılının sona ermesiyle birlikte yeni mali dönem başlamış ve 2014-2020 arasındaki yılları kapsamı öngörülerek IPA II dönemine geçiştir. Bu döneme geçildiğinde Çerçeve Tüzüğüne göre birçok yenilik de beraberinde gelmiştir. Çünkü önceki döneme göre potansiyel aday ülkelerin mali desteklerden yararlanma imkânları fazlaşmış ve belirlenen politika alanlarından üye ülkelerle birlikte hemen hemen aynı oranlarda destek almaları sağlanmıştır. Yukarıda sayılan bileşenlerin yerini bahsi geçen politika alanları almıştır. Bunlar; AB Üyeliğine Geçişte Kapasite Güçlendirme, Sosyo-Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma, İstihdam, Sosyal Politika ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirlikleri şeklinde tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmadan faydalanılacak miktarlar Çok Yıllı Mali Çerçeve Belgesi, Ülke Strateji Belgeleri ile ülkelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır⁴⁹.

⁴⁷ Hayri Toprak, “Mali Yardım Aracı (IPA) ve Türkiye-Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri”, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 129.

⁴⁸ Avrupa Birliği Başkanlığı, AB Mali Yardımları, <http://www.ab.gov.tr/101.html>, (06.09.2019)

⁴⁹ Gülşah Dinç, “2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi İle Karşılaştırılması”, (Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara 2014, s. 88-89 .

1.2.2.6. Avrupa Yatırım Bankası İle Sağlanan Mali Destekler

1958 yılında imzalanmış Roma Antlaşması'nın hükümleriyle kurulmuş olan ve merkezi Lüksemburg'da bulunan, AB çerçevesinde bağımsız bir yeri olan Avrupa Yatırım Bankası (AYB), genel olarak AB'nin dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projelerine kredi desteği sağlamaktadır. Bunun dışında AYB, Akdeniz ülkeleri ve Lome Konvansiyonu ülkelerdeki yatırım projelerine de destek sağlamaktadır. AYB Kredileri, öncelikli olarak ulaştırma, haberleşme, enerji, çevre, tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne sağlanmaktadır. AYB tarafından sağlanmakta olan kredi imkânları kamu ve özel sektöre yönelik olarak uygulanmaktadır⁵⁰. AYB, az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerin gelişmesi amacıyla hazırlanan projelere bunun yanı sıra şirketlerin modernleşmesini sağlayacak üretim mekanizmalarının oluşturulması amacını güden projelere mali destek sağlamakla görevlidir. Ekonomik ve sosyal dengeyi güçlendirme çerçevesinde de çeşitli krediler veren AYB, yukarıda bahsedilen destek türleriyle Yapısal Fonların üçte ikisini kullanmaktadır. 1991-1995 yılları arasında az gelişmiş bölgelerdeki üretimin arttırılmasına yönelik olarak toplamda 57 milyar Euro tutarında kaynak ayrılmıştır⁵¹. Söz konusu finansman mekanizmaları kredi esaslı olarak taleplere yönelik olarak verilmektedir. Özellikle verilen bu kredilerin faiz oranları dünya piyasalarında borçlandığı faiz oranları ile paralellik arz etmektedir. Kredi notu AAA olmasından dolayı, dünya piyasalarındaki en iyi şartlarda tahvili ihraç eden aynı zamanda da en düşük faizli kredi ile borçlanabilen bir kurum özelliği taşımaktadır. Bankanın kar amacı olmaması da ayrıca piyasaya ilave kaynak sunmasını sağlamaktadır. Söz konusu kredilerin önemli kısmı enerji, altyapı, sanayinin geliştirilmesi, çevrenin korunması gibi projelerin finansmanında kullanılmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin ve büyük şirketlerin faydalandığı bu kaynaklara örnekler şu şekilde sırlanabilir⁵²:

1. Sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesine yönelik projeler,

⁵⁰ Habib Yıldız- Fatih Yardımcıoğlu, "Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt 9, Sayı 3-4, Erzincan 2005, s: 43-47.

⁵¹ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s. 28.

⁵² Nurettin Bilici, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi ve Mali Konular, Vergilendirme", Seçkin Yayınları, Ankara 2002, S.32.

2. Enerji üretimi ve dağıtımına yönelik geliştirilmiş projeler,
3. Haberleşme ve ulaşımla ilgili olarak altyapının geliştirilmesi ile karayolu, otoyol, demiryolu, köprü ve havalimanları yapımı, telekomünikasyon altyapısının geliştirilmesi veya modernleştirilmesi ile ilgili projeler,
4. Çevre korunması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik olarak geliştirilen projeler.

Söz konusu kredilerin yüzde 90'a yakını üye ülkelere, geri kalan kısmı ise üye olmayan üçüncü ülkelere yönelik olarak tahsis edilmektedir. AYB yalnızca üye veya aday ülkelere yönelik değil neredeyse tüm dünya bölgelerine ve ülkelere mali destek sağlamaktadır. Mali desteklerin çoğunluğunu üye ve aday ülkelere sağlayan bankanın kalan destek miktarlarını da diğer ülkelere dağıtmaktadır⁵³.

⁵³ Hayri Toprak, (2010), “Mali Yardım Aracı (IPA) ve Türkiye-Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.91 - 129

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ – TÜRKİYE MALİ İŞBİRLİĞİ SÜRECİ

2.1. Avrupa Birliği Mali İşbirliği Süreci

Birliği oluşturan üye ülkeler arasında bulunan sosyo- ekonomik farklılıkların azaltılmasını hedefleyen AB, üye ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak ve ülkeler arasında uyum sağlamak amacıyla yapısal fonlar olarak adlandırılan mali araçlar ile üye ülkelere bütçesinden kaynak ayırmaktadır. Benzer bir şekilde gelecekte Birliğe üye olmaya aday veya potansiyel aday olan ülkelerin de sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunmak amacıyla söz konusu ülkelere mali yardımlarda bulunmaktadır.

1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile mali ilişkileri açısından bir başlangıç niteliğindedir. Antlaşmanın girişinde, Türkiye'nin ciddi olarak nitelendirilen kalkınmışlık sorunlarının varlığına işaret edilmiş ve bu hususta Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Antlaşmanın üçüncü maddesinde, Türkiye'nin geçiş dönemi ve sonraki dönemler boyunca üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirebilmek için hazırlık döneminde Topluluk yardımı ile ekonomisinin güçlendirileceği belirtilmiştir. Topluluk yardımına ilişkin uygulama usulleri ise Antlaşmaya ekli Geçici Protokol ve Mali Protokol'de yer almıştır. Türkiye ekonomisinin özellikle 1980'li yıllardan itibaren hızlı bir şekilde dışa açılmasının sonucu 6 Mart 1995 Tarihli Türkiye-AET Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye, Gümrük Birliği'ne dâhil olmuştur. Gümrük Birliği'nin ekonomiye getirebileceği olumsuz etkileri bertaraf etmek ve Türkiye'nin ekonomisini AB standartlarıyla uyumlu hale getirmek için mali işbirliğine önem verilmiştir. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye resmi olarak aday ülke statüsü verilmiş ve mali işbirliği çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak mali yardımlar Türkiye'nin Birliğe katılımını hedef alması şeklinde olacaktır⁵⁴.

⁵⁴ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, Sayı 146, Ankara 2004a, s. 91.

Avrupa Birliği'nin 10- 11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirdiği Helsinki Zirvesinde tam üyeliğe adaylığının resmi olarak teyit edilmesiyle Türkiye, diğer dört aday ülke (İzlanda, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan) ve 3 potansiyel aday ülke (Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova) ile birlikte mali yardımlardan yararlanmaktadır. Aday veya potansiyel aday ülkelerin AB standartlarına uyumunu güçlendirmek amacıyla gerçekleştirilmesi gereken siyasi, ekonomik, yasal ve idari reformlar için mali kaynak oluşturan söz konusu yardımlar, ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanan proje ve programlar kapsamında kullanılabilir. Türkiye, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliği adaylığının kabul edilmesiyle Katılım Öncesi Mali Yardım Aracını (Instrument for Pre- Accession- IPA) kullanmaya başlamıştır. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının temel amacı Türkiye'nin üyelik sürecini ve AB Müktesebatına uyumunu destekleyecek çalışmaların, faaliyetlerin ve projelerin finansmanıdır. Türkiye, Helsinki Zirvesi'nden günümüze AB uyum çalışmalarını sürdürmektedir ve Türkiye – AB uyum sürecinin en önemli ayaklarından biri Mali İşbirliği kapsamında yürütölen çalışmalar ve projelerdir. Türkiye'ye AB tarafından sağlanan mali yardımların ağırlıklı olarak hibe ve kredi şeklinde olduğu görölmektedir. Hibe yardımları, merkezi ve yerel yönetim bünyesinde eğitim, sağlık, kültür, vb. sosyal amaçlı projeleri desteklemek için tahsis edilmektedir. Hibelerden sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı insan hakları, hukukun üstünlüğu, demokratik standartların yükseltilmesi gibi AB'nin öncelikli konularına ilişkin projeler de desteklenmektedir. Kredi yardımları AYB kaynakları ile finanse edilip, kamu kuruluşları yanında özel sektör projelerini de desteklemektedir

Birlik AB mevzuatına uyum çalışmaları sebebiyle belirlenen beş yıllık planlar çerçevesinde Katılım Öncesi Mali Yardım Aracılığıyla fon aktarımı yapmaktadır. Türkiye'ye sağlanan AB mali yardımları tek bir program veya AB bütçesinin tek bir başlığı altında sağlanmamaktadır.

Katılım Öncesi Mali Yardımlardan önce başlayan Türkiye'nin Birliğe katılım süreci, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Ortaklık Anlaşması imzalaması ve ortak üyeliği ile başlamıştır. Ortaklık ilişkisinin ilk yıllarında Türkiye'ye resmi adaylık statüsü verilmesine kadar geçen süre birinci dönem olarak adlandırılmakta ve bu dönem kendi içinde iki döneme ayrılmaktadır. 2000 yılından

günümüze kadar olan dönem ikinci dönem olarak adlandırılırken birinci döneme benzer şekilde AB Mali Yardımlarının tek bir çerçeve mekanizmasına alındığı 2007 yılına kadar olan süre ve sonrası olarak ikinci dönemde kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 1. Türkiye Avrupa Birliği İşbirliği Dönemleri

Türkiye Avrupa Birliği İşbirliği Dönemleri	
Adaylık Öncesi Dönem (1964 - 1999)	<ol style="list-style-type: none">1. Gümrük Birliği Öncesi Dönem (1964 - 1995)2. Gümrük Birliği Dönemi (1996 - 1999)
Adaylık Dönemi (2000- Günümüz)	<ol style="list-style-type: none">1. Katılım Öncesi Mali Yardım (2000- 2006)2. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (2007- Günümüz)

Kaynak: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=39&id=42⁵⁵

Türkiye'nin AB ile olan mali ilişkileri katılım öncesi araçların Türkiye tahsisi bağlamında Gümrük Birliği öncesi, Gümrük Birliği dönemi ve adaylık süreci bağlamında üç döneme ayrılarak incelenebilir.

2.1.1. Gümrük Birliği Öncesi Dönem

Türkiye ile AB arasındaki mali ilişkiler 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na kadar Ankara Antlaşması'na ek mali protokoller çerçevesinde yürütülmüştür. Türk ekonomisinin hızlı kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan mali protokollerin üçüne işlerlik kazandırılmış, dördüncü protokol ise siyasi nedenlerle veto edilerek hayata geçirilememiştir. Ayrıca bu dönemde bir de "Tamamlayıcı Protokol" imzalanmıştır. 1980'de Topluluk, Türkiye'deki güç şartlarla bağlantılı olarak bir "Özel Yardım Paketi" hazırlamış (özellikle enerji, sağlık, çevre ve eğitim sektörlerinde uygulanacak toplam 11 proje için hibe) ve ayrıca 1991 yılında Körfez Savaşı'ndan en

⁵⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=39&id=42, (10.09.2019).

çok etkilenen ülkelere yapılan mali yardımlar kapsamında kredi sağlamıştır. Bu dönemde AT'den 78 milyon Euro'su hibe ve 927 milyon Euro'su da faizsiz veya düşük faizli kredi olmak üzere toplam 1 milyar 5 milyon Euro mali yardım alınmıştır.⁵⁶ Gümrük Birliği öncesi yapılan mali yardımlar kaynağı ve miktarı itibariyle Tablo 2'de gösterilmiştir.

2.1.1.2. Gümrük Birliği Öncesi Mali Yardımlar

Adaylık Öncesi Dönemin ilk aşaması olarak değerlendirilen ve 1995 yılında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesine kadar olan süreçte, Türkiye'nin yararlandığı mali yardımlar genellikle Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişimine teşvik sağlamak amacıyla yapılmıştır. Mali protokoller çerçevesinde yürütülen kamu ve özel sektör projeleri genellikle altyapı ve sanayi yatırımlarına yönlendirilmiştir. Bu süre içinde imzalanan dört Mali Protokol kredi ve hibelerden oluştuğu ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kaynaklı kredilerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden önceki 32 yıllık dönemde, 1,433 milyon avro tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılan yardım yaklaşık 830 milyon avro seviyesinde kalmıştır.⁵⁷

Tablo 2. Mali Yardım Kronolojisi

Mali Yardımın Kaynağı	Dönem	Taahhüt	Fiili Kullanım
1. Mali Protokol	1964-1969	175	175
2. Mali Protokol	1971-1977	220	220
Tamamlayıcı Protokol	1986	47	47
3. Mali Protokol	1979-1982	310	310
Özel Yardım Paketi	1982-1986	75	75
4. Mali Protokol	1982-1986	600	Yunanistan vetosu
Körfez Savaşı	1991	175	175
Özel Mali İşbirliği	1993	3	3

⁵⁶ Avrupa Birliği ve Türkiye, Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Gen. Müd. ve TOBB, 5. Baskı, Ankara, 2002, s.45.

⁵⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=39&id=42, (10.09.2019).

Toplam		1.605	1.005
--------	--	-------	-------

Kaynak: Avrupa Birliği ve Türkiye, Dış Ticaret Müsteşarlığı ⁵⁸

Not: Değerler milyon Euro cinsinden gösterilmiştir.

Tabloya göre 1. Mali Protokol Ankara Antlaşması ile birlikte imzalanmıştır. Bu Protokolle 175 milyon Euro tutarında kredi sağlanmış olup, 11'i kamu, 33' özel sektör ait olmak üzere toplam 44 projenin finansmanına katkıda bulunulmuştur. ⁵⁹ 1971-1977 yılları arasını kapsayan 2. Mali Protokolle 220 milyon Euro yardım sağlanmıştır. Bu miktarın 195 milyon Euro'luk kısmı Topluluk destekli krediler olup kamu tarafından hazırlanan projelerde kullanılmıştır. 25 milyon Euro'luk kısmı ise AYB'nin piyasa şartlı kredilerinden oluşmakta olup özel sektörün istifadesine sunulmuştur. Dönem içerisinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa dâhil olmaları neticesinde bu ülkelerin de 2. Mali Protokole katkı payı vermeleri Tamamlayıcı Protokolün düzenlenmesine yol açmıştır. 47 milyon Euro'dan oluşan bu protokol 1986 yılında yürürlüğe girmiřtir⁶⁰. 1979-1982 dönemini kapsayan 3. Mali Protokol 1 Nisan 1979 tarihinde yürürlüğe girmiş olup 220 milyon Euro genel bütçe kaynaklarından uygun koşullu kredi, 90 milyon Euro da AYB kaynaklarından kredi olmak üzere toplamda 310 milyon Euro tutarında kredi sağlanmıştır. Genel bütçe kaynaklarından verilen kredi kamu yatırımlarına, AYB kaynaklarından verilen kredi ise özel sektör yatırımlarına tahsis edilmiştir. Öte yandan 1982-1986 dönemini kapsayan ve 600 milyon Euro tutarında yardım ngren 4. Mali Protokol Yunanistan'ın vetosu nedeniyle kullanılamamıştır. Bu miktarın 225 milyon Euro'luk kısmı AYB kaynaklarından piyasa koşullarına göre kredi şeklinde, 375 milyon Euro'luk kısmı da Topluluk bütçesinden ve esas itibariyle özel koşullu kredi (10 yıl ödemesiz süre, 40 yıl vade ve % 1 faiz) şeklinde olması planlanmıřtır⁶¹. Gümrük

⁵⁸ Avrupa Birliği ve Türkiye, Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Mdrlğu ve TOBB, 5. Baskı, Ankara 2002, s. 445.

⁵⁹ Hakan Karabacak, "Türkiye-Avrupa Birliği Katılım ncesi Mali İşbirliği ve Proje Yönetimi Yaklaşımı", T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, *Ayrıntı Basımevi*, Ankara, 2004, s.94

⁶⁰ Metin Gençkol, "*Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye*", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Mdrlğu Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s. 157.

⁶¹ Hakan Karabacak, "Türkiye-Avrupa Birliği Katılım ncesi Mali İşbirliği ve Proje Yönetimi Yaklaşımı", T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, *Ayrıntı Basımevi*, Ankara, 2004, s.95

Birliği öncesi dönemde Türkiye'ye aktarılan bir diğer mali yardım kaynağı Özel İşbirliği Fonu olup, 4. Mali Protokol'ün Yunanistan vetosu nedeniyle kullanılamamasının yol açtığı olumsuzlukları telafi etmek amacıyla tesis edilmiş ve 3. Mali Protokol ile 4. Mali Protokol arasındaki boşluk doldurulmuştur.

Enerji, sağlık, çevre ve eğitim sektörleriyle ilgili projelerin finansmanında kullanılmak üzere 75 milyon Euro değerinde bir özel yardım paketi hazırlanmış gerek 1980 yılında meydana gelen askeri müdahale gerekse insan hakları ihlalleri iddiaları nedeniyle paketin bir bölümü 1987 yılına kadar askıya alınmıştır. Sivil yönetim işbaşına geldikten sonra kalan 29 milyon Euro'luk bölüm "Özel Eylem Programı" adı altında yeniden kullanıma sunulmuştur⁶².

2.1.2. Gümrük Birliği Dönemi

Adaylık Öncesi Dönemin ikinci aşaması olarak değerlendirilen ve Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden Türkiye'nin resmi adaylık statüsünün tanınmasına kadar olan süreçte, Türkiye'nin yararlandığı mali yardımlar Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik yardımları kapsamaktadır. Bu doğrultuda Gümrük Birliği Dönemi'nde verilen mali yardım, Türkiye'nin yeni rekabet şartlarına uyum sağlayabilmesi, ekonomik farklılıkların azaltılması ve özellikle karayolları, limanlar ve demiryolları gibi alanlarda altyapının geliştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. AB bütçesinden, AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik MEDA Programı'ndan ve AYB kaynaklarından verilmesi öngörülen 768 milyar avroluk mali yardım, Yunanistan tarafından veto edilmesi nedeniyle yalnızca 52 milyon avro miktarında kullanılmıştır.⁶³

Türkiye-AB mali işbirliği ilişkileri, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararı ile yeni bir döneme girmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla AB bütçe kaynaklarından ve MEDA Programı'ndan yardım yapılması

⁶² Habib Yıldız- Fatih Yardımcıoğlu, 2005: 87-88 yILDIZ, H. ve F. YARDIMCIOĞLU, "Türkiye'ye Yönelik AB Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, s. 75-106, 2005

⁶³ İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=39&id=42, (10.09.2019).

kararlaştırılmıştır. Topluluk Deklarasyonu ile Türkiye'ye yapılacak olan mali yardımların amaçları şu şekilde belirlenmiştir.⁶⁴

1. Türk sanayi sektörünün, Gümrük Birliği sonucu ortaya çıkacak yüksek rekabet ortamına uyum sağlaması amacıyla rekabet gücünü arttırmak,
2. Türkiye'nin altyapısını ilerletmek ve AB standartlarına uyumlu hale getirmek,
3. Türkiye'nin, AB yesi ülkelerle var olan ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmak.

Bu amaçlar doğrultusunda Gümrük Birliği döneminde Türkiye'ye verilen mali yardımlar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. Gümrük Birliği Dönemi Mali Yardımlar

Mali Yardımın Kaynağı	Dönem	Taahhüt	Fiili Kullanım
Avrupa-Akdeniz Süreci	1995-1999	376*	181.3
Bütçe Kaynaklı	1996-2000	375	Yunanistan vetosu
İdari İşbirliği	1996-2000	3	3
Çeşitli Yardımlar (AIDS ile mücadele, vb.)	1992-1999	-	14
Avrupa Yatırım Bankası	1996-2000	750	Yunanistan vetosu
Yenileştirilmiş Akdeniz Programı	1992-1996	340	340
Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	1997-1999	205	205
Risk Sermayesi	1999	12	12
Makro-Ekonomik Yardım	**	200	-
Toplam		2.061	755.3

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.⁶⁵

Not: Değerler Milyon Euro cinsinden gösterilmiştir.

*12 milyon Euro Mayıs 2000'den itibaren İdari İşbirliği Programı'na tahsis edilmiştir. **Gerekmesi halinde verilmesi söz konusu olacaktır.

⁶⁴ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s. 162

⁶⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye, Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Gen. Müd. ve TOBB, 5. Baskı, Ankara, 2002, s.450.

Bütçe kaynaklarından hibe şeklinde olan mali yardımlar, Gümrük Birliği'nin özel yardımı şeklinde olup Gümrük Birliği'nin uygulamaya geçmesinden sonraki beş yıllık dönemde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu mali yardımın tutarı 375 milyon Euro'dur. Fakat bu mali yardım Yunanistan vetosu nedeniyle kullanılamamıştır.⁶⁶ Gümrük Birliği döneminde Türkiye'ye kullandırılması düşünülen bir diğer mali yardım kaynağı da Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasıdır (YAP). YAP kapsamında Türkiye'ye yapılması öngörülen ancak hayata geçirilemeyen yardımlar, Gümrük Birliği sonrası dönemde mali ilişkilerin canlandırılması ile kullanıma açılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'ye 399,5 milyon Euro değerinde hibe tahsis edilmiş ve bunun 339,5 milyon Euro'luk kısmı projelendirilip, kullanıma hazır hale getirilmiştir. YAP kapsamında finansmanı sağlanan projeler çevre, ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindedir.⁶⁷

2.1.3. Adaylık Dönemi

Türkiye'nin AB ile entegrasyonunda en önemli aşamalardan biri olan Helsinki Zirvesi ile adaylığı tescil edildikten sonra adaylık ve üyelik sürecinde gerçekleştireceği reformların finansmanında kullanılmak üzere birtakım mali yardımların sağlanması öngörülmüştür. Bu bağlamda mevcut Akdeniz İşbirliği programlarına ilave yeni kaynakların tahsis edilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye'nin diğer aday ülkelerin faydalandığı PHARE, ISPA ve SAPARD yardım programlarına dâhil edilmesi talebi, bu programların bütçelerinin 2000-2006 tarihleri için kesinleştirilmiş olması ve bu konuda değişikliğin yapılmasının mümkün olmaması gerekçesiyle kabul görmemiştir. Bunun yerine Türkiye için katılım stratejisine uygun olarak ilave kaynak yaratılmıştır. Bu dönemde Türkiye yine bir Akdeniz ülkesi olarak Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programının 2000-2006 dönemine (MEDA II) dâhil edilmiştir. Dolayısıyla adaylık süreci mali yardım programlarını, Avrupa-Akdeniz İşbirliği (MEDA II) (2000-2006) ve Katılım Stratejisi Programları (2001-2006) olarak incelemek mümkündür. Türkiye'ye adaylık sürecinde yapılması öngörülen mali yardımlar Tablo 4'de

⁶⁶ Habib Yıldız- Fatih Yardımcıoğlu, 2005: 89 YILDIZ, H. ve F. YARDIMCIOĞLU, "Türkiye'ye Yönelik AB Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, s. 75-106, 2005

⁶⁷ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezi), Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT Yayın No: 2679, Ankara 2003, s. 164.

gösterilmiştir. Buna göre adaylık döneminde Türkiye'nin ağırlıklı olarak Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde yardımlardan yararlanacağı, bunu sırasıyla İkili Yardım ve Özel AYB Kredi Kolaylığının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 4. Adaylık Sürecinde Türkiye'ye Mali Yardımlar

Mali Yardımın Kaynağı	Dönem	Yardım Tutarı
İkili Yardım	2000-2006	889
Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	2000-2006	1.470
Gümrük Birliği'nin Güçlendirilmesi	2000-2002	15
Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı	2001-2003	135
Özel AYB Kredi Olanağı	2000-2004	450
Katılım Öncesi Kolaylığı*	2000-2004	Proje bazlı kredi
Akdeniz Ülkeleri'nde Rehabilitasyon	2000	B7-411 bütçe kaleminden 20 milyon Euro

Kaynak : Necip Polat ⁶⁸

Not: Değerler milyon Euro cinsinden gösterilmiştir.

*Türkiye'nin yararlanması için gerekli hukuki altyapı 15 Mayıs 2001'de tamamlanmıştır.

Helsinki Zirvesi sonrası dönemde Türkiye, Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programı'nın 2000-2006 dönemine dâhil edilmiştir ve toplam 889 milyon Euro değerinde hibenin salınması söz konusu olmuştur. Ayrıca Türkiye, AYB'nin MEDA II kapsamında 12 Akdeniz ülkesine yönelik geliştirilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamında 6.245 milyar Euro tutarındaki kredilerden de faydalanmıştır. Bu tutar kapsamında bir ülke sunacağı projenin niteliğine göre kredi miktarından yararlanabilecektir. Türkiye'nin yılda 210 milyon Euro olmak üzere 6 yıl için toplam 1.470 milyar Euro tutarında bir kredi diliminden yararlanması öngörülmüştür.⁶⁹

⁶⁸ Necip Polat, "Avrupa Birliği - Türkiye Mali İşbirliği ve Sayıştay'ın Topluluk Kaynakları Üzerindeki Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:52, Ankara 2004, s.61-84.

⁶⁹ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", *Maliye Dergisi*, No:146, 2004a, s. 69-106

Komisyon, Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye için Avrupa Stratejisini (Katılım Öncesi Strateji) mali yönden desteklemek için iki taslak öneri kabul etmiştir. Üç yıllık bir zaman diliminde uygulanmak üzere 15 milyon Euro'luk ilk öneri Konsey tarafından 10 Nisan 2000'de kabul etmiştir. Bu öneri, Gümrük Birliği kapsamında taahhüt edilen yardımların yapılmamış olmasını telafi etmek amacıyla ilave bir kaynak olarak düşünülen ve Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesine ilişkin bir yardım programıdır. 28 Aralık 2000 tarihinde kabul edilen ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik ikinci öneri ise yine üç yıllık bir süre için 135 milyon Euro sağlanmasını öngörmüştür⁷⁰.

Türkiye'ye adaylık döneminde MEDA II Programı dışında da AYB kredilerinden kaynaklar sağlanmıştır. 2001-2004 dönemini kapsayan Özel Eylem Programı 2001 yılında, Gümrük Birliği'ni güçlendiren yatırım projelerine destek olmak amacıyla AYB tarafından 450 milyon Euro'luk bir kredi paketi şeklinde oluşturulmuştur. Bununla birlikte "Katılım Öncesi Yardımlar" kapsamında, aday ülkelerin kullanımına açılan 8.5 milyar Euro'luk kredi paketinden AYB Yönetim Kurulunun Mayıs 2001'de Türkiye'yi de dâhil etmesiyle birlikte Türkiye'de bu kredi olanağından faydalanmaya başlamıştır. Bu paketten ülkelere belirli oranlarda paylar ayrılmamıştır. Verilecek olan kredi miktarı, ülkelerin hazırladıkları projelere ve bunların onaylanmasına bağlı olarak belirlenecektir. Ayrıca 2001 yılında kabul edilmiş olan yeni bir bölgesel kredi imkânı olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Kolaylığı, 2001-2007 dönemi için yıllık 1 milyar Euro'luk kredi miktarı öngörmektedir. Söz konusu imkân, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 12 Akdeniz ülkesinin istifadesine açıktır. Bu kredi imkânı ile Avrupa ve Akdeniz ülkelerinin ortak ilgi alanına giren ve bölgesel entegrasyonu geliştiren projeler finanse edilmesi öngörülmüştür⁷¹.

2007-2013 dönemiyle birlikte IPA çatısı altında birleştirilen diğer katılım öncesi mali araçlar, aday ülke pozisyonunda bulunan Türkiye ve potansiyel aday konumunda bulunan diğer ülkeler için 2007-2013 bütçe döneminde yararlandıkları, 2014-2020 bütçe dönemi için yararlanacakları miktarları bağlamında sırasıyla Tablo 5

⁷⁰ Necip Polat, "Avrupa Birliği - Türkiye Mali İşbirliği ve Sayıştay'ın Topluluk Kaynakları Üzerindeki Denetimi", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:52, 2004, s.66.

⁷¹ Metin Gençkol, "Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye", (Uzmanlık Tezleri), Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2679, Ankara 2003, s.180.

ve Tablo 6’da verilmiştir. 2007-2013 dönemi için ülkelerin IPA bütçesinden aldıkları payda zamanla artışlar olmuştur. Hırvatistan 2013 yılı itibariyle AB üyesi olması ve bundan sonraki dönem için yapısal fon yararlanıcısı ülke konumunda olduğu için 2013 yılı için IPA’den aldığı pay ciddi şekilde azalmıştır. Öte yandan 2017-2013 dönemi için IPA bütçesinden en çok yararlanan ülkenin Türkiye olduğu ve her yıl için IPA bütçesinden aldığı payın da arttığı görülmektedir. 2014-2020 bütçe dönemi için benzer durumun geçerli olması öngörülmektedir. 2014-2020 dönemi için IPA bütçesinden en çok yararlanması beklenen ülke konumunda olan Türkiye için bütçeden yaklaşık 4,45 milyar Euro ayrıldığı görülmektedir. Gerek geride bıraktığımız 2007-2013 bütçe dönemi gerekse 2014-2020 bütçe dönemi için aday ve potansiyel aday ülkelere kıyasla Türkiye’nin IPA bütçesinden aldığı paylar göreceli olarak yüksek olsa da ekonominin büyüklüğü ve bu araçların proje temelli hibeler şeklinde dağıtıldığı düşünüldüğünde, söz konusu miktarların düşük kaldığı söylenebilir.

Tablo 5. 2007-2013 Dönemi IPA Fonlarının Aday Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Arnavutluk	61.0	70.7	81.2	94.1	94.4	94.5	95.3
Bosna Hersek	62.1	74.8	89.1	105.3	107.4	107.8	63.6
Hırvatistan	141.2	146.0	151.2	153.5	156.5	156.1	93.5
Makedonya	58.5	70.2	81.8	91.6	98.0	101.8	113.2
Kosova	68.3	184.7	106.1	67.3	68.7	68.8	71.4
Karadağ	31.4	32.6	34.5	33.5	34.1	35.0	34.5
Sırbistan	189.7	190.9	194.8	197.9	201.8	202.0	208.3
Türkiye	497.2	538.7	566.4	653.7	779.9	860.2	902.9

Kaynak:Avrupa Komisyonu ⁷²

Not: Değerler milyon Euro cinsinden gösterilmiştir.

⁷² Avrupa Komisyonu, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en, (13.09.2019).

Tablo 6. 2014-2020 Dönemi IPA Fonlarının Aday Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018-2020	Toplam
Arnavutluk	83.7	86.9	89.7	92.9	296.3	649.5
Bosna Hersek	39.7	39.7	42.7	43.7	-	165.8
Makedonya	85.7	88.9	91.6	94.9	303.1	664.2
Kosova	83.8	85.9	88.7	91.9	295.2	645.5
Karadağ	39.6	35.6	37.4	39.5	118.4	270.5
Sırbistan	195.1	201.4	207.9	215.4	688.2	1,508.0
Türkiye	620.4	626.4	630.7	636.4	1,940.0	4,453.9

Kaynak: Avrupa Komisyonu ⁷³

Not: Değerler milyon Euro cinsinden gösterilmiştir.

2.1.3.1. IPA Öncesi Dönem (2002- 2006)

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) öncesi dönem olan 2002-2006 yılları arası Ulusal düzeyde AB projelerinin uygulandığı ilk dönemdir. Toplam 1,3 Milyar Avro'luk hibe desteği Türkiye'ye sağlanmıştır. Kamu kuruluşları tarafından toplam 164 proje finanse edilmiştir.⁷⁴

Adaylık Döneminin ilk aşaması olarak değerlendirilen ve Türkiye'nin AB'ye üyelik adaylığının resmi olarak tanınmasından AB'nin mali yardım proje ve programlarının tek bir çerçeve mekanizma kapsamına alınmasına kadar olan süreçte, resmi aday statüsüyle birlikte Türkiye'nin yararlandığı mali yardımın niteliği değişmiştir ve miktarı artmıştır. Yalnızca katılıma yönelik projelerin desteklendiği bu dönemde Türkiye için ayrılan yardım miktarının 177 milyon avro olmasına karşın bu miktar Türkiye'nin ihtiyaçları doğrultusunda 250 milyon avroya yükseltilmiştir. Böylece önceki dönemlerin aksine, resmi adaylık statüsüyle birlikte Türkiye'nin yararlandığı mali yardım miktarı oldukça artmıştır.

⁷³ Avrupa Komisyonu https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en, (11.09.2019)

⁷⁴ Merkezi Finans ve İhale Birimi, www.mfib.gov.tr, (07.09.2019).

Bu dönemde, AB tarafından sağlanan mali yardımların Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'da yer alan önceliklere ilişkin projeler kapsamında gerçekleştirilmesi; Türkiye'de ve diğer aday ülkelerde aynı kurumsal yapının kurulması ve üye devletlerin aday ülkelerle ve aday ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinin güçlendirilmesi amacıyla "Merkezi Olmayan Yapılanma" kurulmuştur. Türkiye, Ortak İzleme Komitesi, Ulusal Mali Yardım Koordinatörü, Mali İşbirliği Komitesi, Ulusal Fon ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve Merkezi Finans ve İhale Birimi'nden oluşan Merkezi Olmayan Yapılanmayı 2001 yılında kurmuştur.

2.1.3.2. IPA- I Dönemi (2007-2013)

AB'nin 2006 yılına kadar sağladığı mali yardım programları PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye Katılım Öncesi Mali Yardımı, 2007 yılından itibaren Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (*Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA*) olarak adlandırılan tek bir çerçeve mekanizma kapsamına alınmıştır. AB, mali yardımın uygulanmasındaki söz konusu temel değişiklikle, ülkelerin katılım öncesi ihtiyaçlarını daha etkili bir şekilde karşılamayı ve kısıtlı kaynaklarla daha verimli sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir.

AB fonlarının Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adı ile tek bir çatı altında toplandığı, 2007-2013 yıllarını kapsayan ve daha kurumsal bir yaklaşımla programlaması gerçekleştirilen ikinci dönemdir. AB, 2007-2013 yıllarına ait bütçe döneminde aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik olarak farklı programlar altında sağlanan mali yardımları IPA adı altında birleştirmiştir.

IPA'nın temel amacı, "aday ülkenin AB'ye üye olma yolundaki ihtiyaç ve önceliklerine hizmet eden projelerin desteklenmesidir. Projeler aracılığı ile kullanılan fonlar, AB müktesabatına uyumu ve bu uyum için gerekli idari kapasitenin oluşturulmasını hedeflemektedir".⁷⁵ IPA-I beş bileşen halinde yapılandırılmıştır.

1. Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Desteği
2. Sınır Ötesi İşbirliği

⁷⁵ İçişleri Bakanlığı, AB Projeleri Faaliyet Bülteni, Ankara 2017, s. 5.

3. Bölgesel Kalkınma
4. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
5. Kırsal Kalkınma Bileşenleri

2.1.3.2.1. Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Desteği

Bu bileşen altında yer alan projeler ile AB müktesebatının benimsenmesi, siyasi ve ekonomik ölçütlerin yerine getirilebilmesi için kurumların kapasitelerinin artırılması ve ilgili birimler arasında eşgüdüm ve işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.⁷⁶

2.1.3.2.2. Sınır Ötesi İşbirliği

Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) 'nın ikinci bileşeni olan Sınır Ötesi İşbirliği kapsamında yürütülen Programlarının amacı, sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik işbirliğini desteklemektir. Avrupa Birliği Başkanlığı Sınır Ötesi İşbirliği programlarının Türkiye Ulusal Otoritesidir. Türkiye 2007-2013 döneminde Karadeniz Havzasında Sınır Ötesi İşbirliği Programı ve Bulgaristan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı olmak üzere iki programa katılım sağlamıştır. Bulgaristan-Türkiye IPA Sınır Ötesi İşbirliği Program alanını Türkiye’de Edirne ve Kırklareli illeri, Bulgaristan’da ise Yambol, Burgaz, Hasköy idari bölgeleri oluşturmaktadır. Program’ın 2007-2013 dönemindeki toplam bütçesi yaklaşık 32 milyon avro olup, bu tutarın 27 milyon avrosu AB katkısından, 4,8 milyon avrosu ise iki ülkenin ulusal katkısından oluşmaktadır. Bulgaristan- Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı kapsamında 26 milyon avro tutarlı 138 adet proje 31.12.2016 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Bulgaristan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Sınır Ötesi İşbirliği Programının 2014-2020 döneminde uygulanması için tahsis edilen fon 29.642.894,12 avro olup bunun 25.196.460 avroluk kısmı Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA II) tarafından sağlanmıştır. Bulgaristan ve Türkiye ulusal eş-finansmanı ise proje ortaklarının onaylanmış bütçesinin % 15 ‘ini oluşturmakta olup iki ülke tarafından eşit olarak sağlanacaktır. Program kapsamında çevrenin ve sürdürülebilir turizm öncelikleri altındaki projelere destek sağlanmaktadır.⁷⁷

⁷⁶ İşçileri Bakanlığı, AB Projeleri Faaliyet Bülteni, Ankara 2017, s. 8.

⁷⁷ Sınır Ötesi İşbirliği, <https://cbc.ab.gov.tr/sinir-otesi> , (20.09.2019)

2.1.4 IPA-II Dönemi (2014-2020)

Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik olarak uygulanan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA), 2014 – 2020 yıllarını kapsayan dönemde IPA-II adı altında uygulanmıştır. IPA-II, önceki dönem IPA-I döneminin devamı niteliğinde olup, ülkemizin AB müktesebatına uyum ve müktesebatın uygulanmasına yönelik kapasitesinin geliştirilmesi ile ekonomik ve sosyal uyuma yönelik kapasitenin oluşturulması hedeflerinde yürütülmeye devam etmektedir.⁷⁸

IPA-II Beş Bileşen Halinde Yapılandırılmıştır.

1. Birliğe üyelik için hazırlayıcı reformlar
2. Sosyo – Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma
3. İstihdam, Sosyal Politikalar, Eğitim, Cinsiyet Eşitliğinin Teşviki ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
4. Tarım ve Kırsal Kalkınma
5. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği

2.1.4.1. Birliğe Üyelik İçin Hazırlayıcı Reformlar

Bu politika alanında, AB müktesebatının benimsenmesi, politik ve ekonomik ölçütlerin yerine getirilebilmesi amacıyla kurumların kapasitelerinin artırılması, ilgili birimler arasında eşgüdüm ve işbirliğinin geliştirilmesi ile yararlanıcı ülkenin çeşitli müktesebat başlıkları altında müktesebatı uygulamaya yönelik kurumsal kapasitesinin geliştirilmesinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.⁷⁹ Bu başlık altında; yönetim ve kamu yönetimi reformu, sivil toplum, müktesebata uyum desteği, birlik program ve ajanlarına destek, yargı temel haklar ve içişleri alanlarında destek verilmektedir.

2.1.4.2. Sosyal- Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma

Bu politika alanında, aday ülkelerin bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermeleri, özellikle ulaştırma ve çevre alanında projeler geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu başlık altında ulaştırma, çevre, su, atık su ve hava kirliliği

⁷⁸ İçişleri Bakanlığı, AB Projeleri Faaliyet Bülteni, Ankara 2017, s. 56.

⁷⁹ İçişleri Bakanlığı, AB Projeleri Faaliyet Bülteni, Ankara 2017, s. 56.

konuları, enerji, yenilenebilir ve enerji verimliliği konuları, eğitim, sağlık altyapıları ve bilişim teknolojileri desteklenmektedir.

2.1.4.3. İstihdam, Sosyal Politikalar, Eğitim, Cinsiyet Eşitliğinin Teşviki ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Bu politika alanının amacı, aday ülkeleri Avrupa İstihdam Stratejisi ve Lizbon Stratejisi çerçevelerinde Avrupa Sosyal Fonuna hazırlamak, bu amaçla uygun yapıları ve sistemleri kurmaktır.⁸⁰ Bu başlık altında; istihdama erişim, sosyal içerme, İnsan sermayesine yatırım (eğitim, sağlık) alanlarındaki faaliyetleri desteklenmektedir.

2.1.4.4. Tarım ve Kırsal Kalkınma

Bu politika alanında, tarımsal işletmelere destek verilmesi, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve üretici birliklerine teknik destek verilmesi amaçlanmaktadır.⁸¹

2.1.4.5. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği

Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği politika alanında, yararlanıcı ülkenin diğer yararlanıcılar ile veya üye devletlerle bölgesel, bölgelerarası ve sınır ötesi işbirliği konuları desteklenmektedir.⁸²

Tablo 7. IPA-II (2014-2020) Politika Alanı ve Sektör Bazında Bütçe Dağılımı

Türkiye	2014	2015	2016	2017	Toplam 2018-2020	Toplam 2014- 2020
a. Birliğe Üyelik İçin Hazırlayıcı Reformlar	355.1	196.6	240.3	137.2	652.2	1,581.4
Demokrasi ve Yönetişim		540.2			416.3	956.5

⁸⁰ İçişleri Bakanlığı AB Projeleri Faaliyet Bülteni 2017 s. 56

⁸¹ İçişleri Bakanlığı AB Projeleri Faaliyet Bülteni 2017 s. 57

⁸² İçişleri Bakanlığı AB Projeleri Faaliyet Bülteni 2017 s. 57

Hukukun Üstünlüğü ve Temel Haklar		388			236.0	624.9
b. Sosyo – Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma	155.8	265.8	247.0	261.4	595.3	1,525.3
Çevre ve İklim Programı		287.1			347.5	644.6
Ulaştırma		386.0			56.8	442.8
Enerji		59.0			34.4	93.5
Rekabetçilik ve Yenilik		187.8			156.6	344.4
c. İstihdam, Sosyal Politikalar, Eğitim, Cinsiyet Eşitliğinin Teşviki ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	37.4	62.9	65.9	68.9	199.9	435.0
Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar		235.1			199.9	435.0
d. Tarım ve Kırsal Kalkınma	72.0	100.9	77.0	158.1	504.2	912.2
Tarım ve Kırsal Kalkınma		408.0			504.2	912.2
TOPLAM	620.4	626.4	630.8	636.4	1,940.0	4,453.9

Kaynak : İşçileri Bakanlığı⁸³

⁸³ İşçileri Bakanlığı, www.icisleri.gov.tr/diab . (20.09.2019)

Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliğinin Bütçesi Türkiye'ye ayrılan bütçede bulunmadığı için tabloda yer almamaktadır.

IPA-II önceki uygulama döneminden farklı olarak “sektör yaklaşımının” uygulanmaya başlandığı dönemdir. (K: İçişleri Bakanlığı AB Projeleri Faaliyet Bülteni 2017 s. 56) IPA-II kapsamında, Avrupa Komisyonu tarafından her aday ülke için ayrı olarak hazırlanmış Endikatif Strateji Belgelerinde yer alan öncelikler ekseninde çeşitli sektör ve alt sektörler bünyesinde projeler hazırlanmaktadır. Söz konusu Endikatif Strateji Belgesi'nde de yer aldığı üzere Türkiye'ye ayrılan 7 yıllık toplam tahsisat yaklaşık 4,5 milyar Avro'dur.⁸⁴

IPA-II döneminde mali yardımların çerçevesini oluşturan beş politika alanı altında çeşitli başlıklarda sektörler ve alt-sektörler belirlenmiştir. İlgili sektörler çerçevesinde uygulanacak proje faaliyetleri sektör sorumlusu kurumlar tarafından koordine edilecektir.

Tablo 8. IPA II Kapsamında Sektör Sorumluları

ÖNCELİKLİ SEKTÖR / ALT SEKTÖR	SORUMLU KURUMLAR
1. Demokrasi ve Yönetişim 1.1 Sivil Toplum Alt Sektörü	AB Başkanlığı
2. Hukukun Üstünlüğü ve Temel Haklar 2.1 Yargı Alt Sektör 2.2 Temel Haklar Alt Sektörü 2.3 İçişleri Alt Sektörü	2.1 Adalet Bakanlığı 2.2 AB Başkanlığı * 2.3 İçişleri Bakanlığı
3. Ulaştırma	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı*
4. Çevre ve İklim	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
5. Enerji	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
6. Rekabetçilik ve Yenilik	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*
7. Eğitim, İstihdam ve Sosyal Politikalar	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
8. Tarım ve Kırsal Kalkınma	Tarım ve Orman Bakanlığı*

⁸⁴ İçişleri Bakanlığı AB Projeleri Faaliyet Bülteni 2017 s. 57.

	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (IPARD Ajansı)
9. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği	AB Başkanlığı*

Kaynak: İçişleri Bakanlığı⁸⁵

⁸⁵ İçişleri Bakanlığı, www.icisleri.gov.tr/diab . (20.09.2019)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB MALİ YARDIM PROGRAMLARI TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Avrupa Birliği programları, Birliğe üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirerek Avrupalılık bilincinin, yenilikçilik ve girişimcilik anlayışının yerleşmesini desteklemek, AB politikalarının ve mevzuatının uygulanmasına ve Birliğin karşılaştığı sorunlara ortak çözümler yaratılmasına katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Tüm bu hedefler doğrultusunda yapılması öngörülen çalışmalara ve AB bütçesinden yapılan mali katkılara, hukuki bir çerçeve oluşturmak için yapılandırılan Birlik programlarının başlangıcı 1970’li yıllara dayanmaktadır. AB’nin politikaları kapsamında öncelikli alanlarda yürütülen temel faaliyetlerin bütünleştirilmesi ile meydana gelen programlar altında, belirlenen amaç ve koşullara uygun olarak hazırlanan uluslararası projelere mali destek sağlanmaktadır. AB politikaları, üye ülkelerle eşgüdüm içerisinde uygulanmaktadır.

Birliğin genişleme perspektifi doğrultusunda Birlik programlarının aday ülkelerin katılımına açılarak söz konusu ülkelerin AB politika ve çalışma yöntemlerini tanımaları, AB üyeleri ile çeşitli işbirlikleri geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bu yöndeki ilk adım 1993 Kopenhag Zirvesi’nde Birlik programlarına AB ile ortaklık anlaşması bulunan Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri’nin (MDAÜ) katılımına ilişkin siyasi iradenin ortaya koyulmasıyla atılmıştır. Kopenhag Zirvesi’nin ardından MDAÜ’ler ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne (GKRY) adaylık statüsünün tanındığı 1997 Lüksemburg Zirvesi’nde, bazı Birlik program ve ajanslarının söz konusu ülkelerin katılımına açık olduğu ve bu programlara katılımın, durum bazında değerlendirilerek gerçekleşeceği belirtilmiştir. Ayrıca bu Zirve’de Türkiye’nin bazı program ve ajanslara durum bazında değerlendirilmek üzere katılımını öngören “Türkiye için Avrupa Stratejisi”nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Aralık 1999’da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nde adaylığının teyit edilmesiyle birlikte Türkiye, ilke olarak aday ülkelere açık tüm AB program ve ajanslarına katılma hakkını elde etmiştir.⁸⁶ Türkiye, doğrudan yararlanıcılarının öğrenciler, bilim adamları, çiftçiler, şehirler, bölgeler sivil toplum, iş dünyası ve daha pek çok kesim olan hibe nitelikli

⁸⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=5&id=1292, (17.09.2019).

fonlardan Aralık 2001 tarihinde kabul edilen Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Yönelik Çerçeve Tüzük kapsamında yararlanmaya başlamıştır.⁸⁷

Türkiye Birlik ile ilişkilerini başlattığı 1963 yılından itibaren özetle mali yardımlar hususunda; 1964–1995 yıllarında 1963 tarihli Türkiye-AT Ortaklık Anlaşmasından 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği'ne kadar geçen sürede mali protokoller aracılığıyla yararlandığı çoğu kredi niteliğinde toplam 1 milyar Euro kullanmıştır. 1996–1999 yıllarında Türkiye ile AT arasında bir Gümrük Birliği tesis edilmesinden Türkiye'nin adaylık statüsü kazandığı 1999 yılına kadar olan dönemde Gümrük Birliği'ne bağlı yeni ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yardımları içeren yine çoğu kredi şeklinde kullanılan toplam 755,3 milyon Euro yardımdır. Bununla birlikte, Türkiye 90'lı yıllarla beraber Avrupa- Akdeniz ortaklığı bünyesinde finanse edilen MEDA (Mediterranean Economic Development Area) programı altındaki hibe nitelikli fonlardan yararlanmıştır. 1996–1999 dönemine yönelik MEDA-I Programı kapsamında destek sağlanan 55 proje için Türkiye'ye 376 milyon Euro taahhüt edilmiştir. Bunun yanı sıra Birlik üyesi olmayan Akdeniz ülkelerine Avrupa Yatırım Bankasından kredi sağlanması amacıyla oluşturulan EUROMED sistemi altında, Türkiye'ye 1997–1999 dönemi için 205 milyon Euro tutarında kredi sağlanmıştır. Söz konusu fonlar kurumsal yapılanma (%30), AB müktesebatına uyum (%35) ile ekonomik ve sosyal uyumun (%35) temini için kullanılmıştır. Fonlar Türkiye'yi Topluluk programlarına katılım için de hazırlamayı amaçlamıştır. Katılım Öncesi Yardımlar, Katılım Ortaklığı Belgesindeki öncelikler ve Ulusal Programda yer alan taahhütlerin gerçekleştirilmesi için kullanılmıştır. Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal uyum kapsamındaki projelerin Ön Ulusal Kalkınma Planındaki stratejik çerçeveye uyması şartı aranmıştır. Türkiye adaylık statüsünü aldıktan sonra 2002 yılından itibaren MEDA kapsamı dışında bırakılmıştır yeni dönemler için MEDA yardımı almayarak farklı mali yardım kaynaklarını kullanmaya başlamıştır ancak Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesindeki MEDA-II Programı bu süreçte de devam etmiş olup, 2000–2006 döneminde kullanılmak üzere Türkiye için ayrılan miktar 890 milyon Euro'dur.⁸⁸

⁸⁷ Avrupa Birliği Başkanlığı, www.ab.gov.tr, (06.08.2019)

⁸⁸ Avrupa Birliği Başkanlığı, www.ab.gov.tr, (06.08.2019)

2007-2013 mali döneminde Türkiye, Hayat Boyu Öğrenme Programı, Gençlik Programı, 7'nci Çerçeve Programı, Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Programı, Progress Programı, Kültür Programı, Fiscalis 2013 Programı, Gümrükler 2013 Programı, 2007-2019 Yılları için Avrupa Kültür Başkentleri Eylemi'ne katılmıştır.

2013 yılında IPA'nın ilk döneminin sona ermesiyle birlikte 2014 ve 2020 yılları arasında uygulanması öngörülen ikinci dönem başlamıştır. Daha stratejik bir odaklanmanın ön planda olduğu belirtilen IPA II döneminin başlangıcında Avrupa Komisyonu tarafından yararlanıcı her ülke için 7 yıllık strateji belgeleri hazırlanmıştır. Avrupa Komisyonu, böylece, yararlanıcı ülkelerin kendi reform ve kalkınma gündemlerini ve IPA kapsamında belirlenen önceliklerle bir araya getirmelerini amaçlamaktadır. Bu dönemde IPA II için AB tarafından ayrılan 11,7 milyar avroluk yardımdan Türkiye'nin 4,45 milyar avro tutarında yararlanması öngörülmektedir. Böylece bir önceki döneme benzer şekilde, Türkiye IPA II Dönemi'nde mali yardımdan en çok yararlanacak aday ülke olarak öne çıkmaktadır. IPA II Dönemi'nde Türkiye'ye verilmesi planlanan mali yardımın kapsamı, miktarı ve öncelik alanları Avrupa Komisyonu tarafından Ağustos 2014 tarihinde kabul edilen 2014-2020 Türkiye İçin Endikatif Strateji Belgesi'nde ele alınmaktadır 2014-2020 mali döneminde ise Türkiye'nin uygulanmakta olan programlardan Erasmus+, Ufuk 2020, COSME, Yaratıcı Avrupa, EaSI, Customs 2020 ve Fiscalis 2020 programlarına katılımına karar verilmiştir.

AB'nin gerek ilk kurulduğu dönemde gerekse günümüzdeki genişlemiş hali bölgesel ve ekonomik sorunları bünyesinde barındırmıştır. Dolayısıyla söz konusu sorunlar AB'nin bölgesel politikalarının temel nedeni olurken bu sorunların giderilmesi hususu da temel hedef haline gelmiştir. Birlik bu politikalarla kuruluşunun başında merkeziyetçi bir plan içerisindeyken ilerlemeler ile birlikte birliğe uyumun yerelde aktive edilmeden tam olarak bir başarının sağlanmayacağını tespit ederek yerele yönelik programlar başlatmıştır. Merkezi olmayan uygulama sistemine (DIS – Decentralized Implementation System) geçilmiştir. Buna göre, AB ve Türkiye arasındaki mali işbirliği kapsamında hayata geçirilecek projelerin seçimi Türkiye'ye bırakılmıştır. Söz konusu projelerin programlanması, uygulanması, uygulamanın izlenmesi ve denetimi, kurumlar arası eşgüdümün sağlanması gibi görevler Dışişleri

Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Hazine Müsteşarlığı Merkezi İhale ve Finans Birimi, Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu gibi kurumlar arasında paylaştırılmıştır. Oluşturulan bu yeni sistemin akreditasyonu 8 Ekim 2003 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁸⁹ Bu hususta Türkiye'nin adaylık statüsünü kazanmasıyla birlikte yerelde AB mali kaynakları ile projeler üretilmeye başlanmıştır 2003 yılından itibaren. Bu gelişmelerle yerelde proje uygulamaya başlayan Tekirdağ ili özelinde AB hibe programları kapsamında uygulanan projeler aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 9. Tekirdağ İlinde Uygulanan AB Projeleri.

YIL	FAYDALANICI KURUM	PROGRAM	AB KATKISI (Avro)
2006	Trakya Aktif Genç İş Adamları Derneği (TAGİD)	İŞKUR-2006	161.989,20
2006	Saray Köylere Hizmet Götürme Birliği	İŞKUR-2006	78.711,75
2007	Elmalı Köyü Gençlik ve Yardımlaşma Derneği	Sivil Toplum Diyalogu- II Mikro Hibe	4.952,00
2007	Balkan Türkleri Derneği	Sivil Toplum Diyalogu- II Kültür ve Sanat Hibe Programı	83.883,33
2008	Elmalı Köyü Gençlik ve Yardımlaşma Derneği	Yerel Düzeyde Sivil Katılımın Güçlendirilmesi Programı	6.308,80
2009	Tekirdağ Ticaret ve Sanayi Odası	Sivil Toplum Diyalogu- AB Türk Odaları Forumu-II : AB -Türkiye Odaları Hibe Programı	131.986,83
2009	Tekirdağ Ticaret Borsası	Sivil Toplum Diyalogu- AB Türk Odaları Forumu-II : AB -Türkiye Odaları Hibe Programı	114.011,73

⁸⁹ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007: 6-8

2009	Namık Kemal Üniversitesi Rektörlüğü	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı	51.597,00
2010	Anıllar Basın ve Kâğıtçılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Sivil Toplum Diyalogu- III – Medya Hibe Programı	124.642,94
2010	Çorlu Belediye Başkanlığı	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı	51.037,00
2011	Hayrabolu Belediye Başkanlığı	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı	549.395,35
2011	Trakya Kalkınma Ajansı	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı	191.205,54
2012	Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Mesleki Eğitim - Leonardo Da Vinci Programı	19.476,00
2013	Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Mesleki Eğitim Programı - Leonardo Da Vinci Yenilik Transferi	9.746,63
2013	Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi	Türkiye’de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı	157.046,04
2013	Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi	Karadeniz Havzası Sınır Ötesi İşbirliği Programı	87,842.42
2014	Tekirdağ İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Hayat Boyu Öğrenme Programı	23.785,00
2014	Trakya Kalkınma Ajansı	Karadeniz Havzasında Sınır Ötesi İşbirliği Programı	212.450,60
2015	Çerkezköy Mesleki Eğitim Merkezi	Erasmus+ Bireysel Öğrenme Hareketliliği	81.069,00
2015	Çerkezköy Ticaret ve Sanayi Odası	Türkiye –AB İş Dünyası Diyalogu Hibe Programı	134.288,56
2016	Trakya Kalkınma Ajansı	IPA (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı)	3.672.680,00

2016	Trakya Kalkınma Ajansı	IPA (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı/Kayıtlı İstihdamın Teşviki II)	247.100,38
2016	Tekirdağ İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Erasmus + Mesleki Eğitim Hareketliliği	20.375,00
2017	Saray Fit Grubu	Erasmus+ Bireysel Öğrenme Hareketliliği	20.871,00
2019	Çerkezköy Fit Grubu	Erasmus+ Bireysel Öğrenme Hareketliliği	22.378,00
2019	Trakya Kalkınma Ajansı	IPA (Rekabetçi Sektörler Operasyonel Programı)	*

Tablo 10. Proje Ortaklıkları Yoluyla Uygulanan AB Projeleri

2014	Sosyal ve Sağlıklı Jenerasyon Grubu	Erasmus + Bireysel Öğrenme Hareketliliği	7.980,00
2014	Malkara Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Erasmus + Bireysel Öğrenme Hareketliliği	61.009,00
2015	Tekirdağ Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Erasmus + İnovasyon İçin İşbirliği ve İyi Uygulamaların Değişimi	88.770,00
2015	Mehmet Rustu Uzel Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Erasmus+ Bireysel Öğrenme Hareketliliği	49.572,00
2016	Özel Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Erasmus+ Bireysel Öğrenme Hareketliliği	67.896,00
2016	Tekirdağ İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Erasmus + İnovasyon İçin İşbirliği ve İyi Uygulamaların Değişimi	282.223,00
2018	Tekirdağ Özel AKA Koleji	Erasmus + İnovasyon İçin İşbirliği ve İyi Uygulamaların Değişimi	53.684,00

Tabloda yer alan bilgilere istinaden Tekirdağ'ın Birliğin bazı tematik öncelikleri kapsamında bir başvurduğu projeler ile hibe desteklerinden yararlandığı ve AB bütçesinden projeler aracılığı ile ilde 2.589.822,78 avro kullanıldığı görülmektedir. Tekirdağ özelinde uygulanan projeler incelendiğinde; özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerin rekabet edebilirliğinin artırılması; araştırma, inovasyon ve teknolojik gelişmenin desteklenmesi, çevrenin korunması, iklim değişikliği ile mücadele, AB'nin çevre ve iklim müktesebatına uyumun artırılması, merkezi faaliyetler kapsamında yer alan bilgi ortaklıkları, yükseköğretim ve iş dünyası arasında bir köprü kurmayı hedefleyen uluslararası, yapılandırılmış ve sonuç odaklı, bilgi ortaklıkları ile geniş sosyo-ekonomik çevrede yenilikçiliğin (inovasyon) teşvik edilerek Avrupa'nın yenilikçilik kapasitesinin güçlendirilmesi hedefleyen projelerin uygulandığı görülmektedir. AB'nin vermiş olduğu hibe yardımları genellikle sosyal nitelikte olup çevre, eğitim, kültür, tarım gibi alanlara ağırlıklı olarak verilmektedir yani AB'nin yardımları genelde verildiği ülkenin ekonomik yapısına yardımcı olmaktan çok sosyal yapısına yardımcı olacak niteliktedir. Dolayısıyla verilen yardımlar uzun vade de etkili olmaktadır. Tekirdağ'ın bir tarım kenti olmasına rağmen tabloda yer alan bilgilerden de görüleceği üzere hiç tarım desteği almamıştır. Program otoriteleri bölgesel kalkınma stratejisi doğrultusunda bölgeler arasında gelişmişlik farklılıklarını azaltmak gerekçesiyle tarım fonunu az gelişmiş gölgelere sağlamaktadırlar. Bu kapsamda Tekirdağ Tarım ve Kırsal Kalkınma Fonundan yararlanamamıştır. İstihdam, sosyal bütünleşme, kültür, sanat ve spor alanlarında; yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan projelerden oluşan, il düzeyinde valiliklerin koordinasyonunda yürütülen, uygulama sürecinde yerel aktörlerin geniş bir biçimde yetkilendirildiği insan odaklı ve proje temelli bir program olan Sosyal Destek Programı'ndan (SODES) da aynı sebeple faydalanılamamaktadır.

Tablo yer alan bilgilere göre 2017-2018 yılları arasında kamu kurumlarınca proje uygulanmamış olduğu görülmektedir. Proje uygulayıcısı kurumlarla görüşmelerde 2017-2018 yıllarında proje hazırlanmamış olmasını, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumlar ile ilişkilendirmişlerdir. Ülkede OHAL ilan edildiği süreçte, proje uygulayıcısı kurumların proje koordinatörleri ile yapılan görüşmeler ve

proje raporlarında yer alan bilgilere göre, yasal prosedürlerden ve güvenlik gerekçelerinden dolayı projelerinde hareketlilik faaliyetlerinin gerçekleştirilemediği bilgisine ulaşılmıştır. Türkiye, çevre ve iklim değişikliği ile ilgili olarak belirli düzeyde hazırlıklıdır. Genel olarak, kimyasallar gibi alanlar hariç olmak üzere, geçen yıl içerisinde hemen hemen hiç ilerleme kaydedilmemiştir. Özellikle atık yönetimi ve endüstriyel kirlenme konusundaki uygulamalar, hâlâ zayıftır. Daha kapsamlı ve iyi koordine edilmiş çevre ve iklim politikalarının oluşturulmasına ve uygulanmasına hâlâ ihtiyaç bulunmaktadır. Stratejik planlamaya, büyük yatırımlara ve artan idari kapasiteye de ihtiyaç duyulmaktadır. Komisyon raporunda ayrıca Çevre ve İklim Değişikliği faslında da Türkiye'nin özellikle su, atık yönetimi ve endüstriyel kirlenme ile ilgili direktiflere ilişkin uyumunu tamamlaması ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi'nin doğru olarak uygulanmasını sağlaması, halkın katılımı ile çevresel bilgiye erişim hakkına ilişkin AB müktesebatı dâhil olmak üzere, ortak mevzuat ile uyumu ve bu mevzuatın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlaması, iklim değişikliğine ilişkin AB müktesebatına uyumunu tamamlaması gerektiğini yinelemiştir.

IPA programının uygulanma kapasitesinin artırılmasında ilerleme kaydedilmemesi AB fonlarının sürekli olarak kaybına neden olmuştur. Gelecek yıl, Türkiye'nin özellikle: devam etmekte olan operasyonların tamamlanmasına odaklanması ve mevcut proje havuzu içerisinde yer alan olgun operasyonları, belirlenmiş son teslim tarihine kadar tamamlanmalarını sağlamak üzere hızlandırması ve yüksek kaliteli sonuçlar elde etmesi; Denetim Makamının politika ve prosedürlerini geliştirmesi ve ulusal IPA koordinatörünün ve ulusal yetkilendirme görevlisinin, program otoritelerini koordine etme ve program düzeyinde etkin bir stratejik planlama ve risk yönetimi sağlama kapasitesini daha fazla güçlendirmesi gerekmektedir. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) II. Dönem (2014-2020) çok yıllı programlarının yönetilmesi için bütçe uygulama görevleri verilmiştir. Ancak, bunların rolleri ve sorumlulukları genellikle tam olarak anlaşılmamaktadır. Ulusal IPA koordinatörünün uygulamaya ilişkin koordinasyon görevini daha da geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası ile

AB tarafından finanse edilen programlar arasındaki koordinasyon zayıftır. AB fonlarının yönetiminden sorumlu bazı bakanlıkların idari kapasitesinin artırılması konusunda bazı ilerlemeler sağlanmıştır. IPA çok yıllık operasyonel programlarından sorumlu bakanlıklar deneyim kazanmış ve ihale prosedürleri ve sözleşmelerini yönetme kapasitelerini geliştirmiştir. Çok yıllık programlar için yaklaşık 322 milyon avro tutarında bir fon kaybı yaşanmasına rağmen IPA I'de, birikmiş ihale ve sözleşmeler azaltılmıştır. IPA II'de ise artan birikme, çok yıllık programlar için 756 milyon avroya ulaşmıştır; bu durum endişe oluşturmaya devam etmektedir. Program otoritelerindeki yüksek düzeyde personel değişim oranı, sözleşme uygulamasına ilişkin deneyim eksikliği ve düşük düzeyde sahiplenme, operasyonların uygulanmasında önemli gecikmelere ve AB fonlarının daha düşük düzeyde kullanılmasına yol açmıştır.⁹⁰

Raporda belirtildiği üzere Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası ile AB tarafından finanse edilen programlar arasındaki koordinasyon zayıftır ve yerele yönelik uygulamalar hala geliştirilememiş bu sebeple de Katılım Öncesi Mali Yardım Araçlarından faydalanma durumu ilde zayıf kalarak halen geliştirilmesi ve ilerleme kaydedilmesi gereken alanlardan biri olmuştur.

⁹⁰ Avrupa Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporu, 2018, s.88.

SONUÇ

Avrupa Birliği kuruluşundan bugüne hem güçlü hem zayıf ekonomilere sahip üyelerini bir arada barındırmaktadır. Yaptığı genişlemeler ile birlikte 28 üye ülkeye sahip olan birlik kendi içindeki uyum ve dengeyi sağlamak amacıyla ülkelerine çeşitli mali yardım olanakları sunarken, tam üyelik için aday ülke olan ülkelere yönelik bir takım mali yardım olanakları sunmaktadır. Türkiye’de bu kapsamda, 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşması ile Birliğe üyelik yolunda adım atmıştır ve o günden itibaren Birliğin farklı mali yardım olanaklarından yararlanmışır. Helsinki Zirvesinden sonra merkezi yönetimlerden bölgesel yönetim ve otoritelere yönelen ve bu konudaki uygulamalara dikkat çeken Birlik, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye’nin katılım müzakerelerine başlamasıyla, Türkiye ve diğer aday ülkeler için 2007-2013 döneminde yeni bir mali yardım aracı geliştirilerek bu kapsamda Türkiye’ye uygulanan mali yardım olanakları arttırmıştır. Birlik devam eden 2014- 2020 dönemlerinde de katılım öncesi yardımlarını devam ettirmektedir. Ancak bölgesel politika uygulamaları ile Türkiye yapılan çalışmalarla bölgesel farklılıkların giderilmesine yönelik çok etkili sonuçlar elde edememiştir. Türkiye’de mali yardım olanaklarından yeterince yararlanabilmesi için Türkiye’nin üyeliğe hazırlanırken geri kalmış bölgelerin sorunlarına ilişkin bir bölgesel politika oluşturulmasına öncelik vermesi, beşerî ve malî kaynaklarını bu alana tahsis etmesi bunlara ilaveten Türkiye’nin idarî usullerini iyileştirerek, bölgelerde işlevsel yapılar kurarak, merkezî idaresini söz konusu önceliğe göre uyarlaması gerekmektedir. Aşılması gereken sorunlara daha yakın ve bölgesel ihtiyaçları daha kolay ve doğru tespit edebilen bölgesel idarelerin, merkezi kurumların rollerinin belirlenmesi gerekmektedir. Böyle bir politika, altyapı farklılıklarını giderecek, özel sektör yatırımları için uygun ortam yaratacak, insan kaynakları yönetimini geliştirecek ve yaşam koşullarını iyileştirecek, büyük ölçekli yatırımlar gerektirmektedir. Türkiye’nin hem üyesi olmak istediği AB ile arasındaki hem de kendi içindeki bölgesel farklılıklarını azaltabilmesi açısından, Birliğin Bölgesel Politikasına uyumu önem arz etmektedir. Bu sebeple Türkiye’nin ilgili konularda kabul edilebilir projeler

geliştirebilmesine ve ilgili mevzuatını zaman içinde uyumlaştırıp, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi yolunda atacağı adımlara bağlıdır. Türkiye'nin mevcut AB üyesi ülkelerle arasındaki gelişme farklılıkları ve bunun yanı sıra kendi içindeki bölgesel gelişme farklılıkları dikkate alındığında, tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin, Birlik bütçesine katkıda bulunması zorunluluğu ortaya çıksa bile, Bölgesel Politika kapsamındaki pek çok mali araçtan oldukça yüksek düzeyde yararlanma olanağına kavuşacağı düşünülmektedir. Ancak, söz konusu kaynaklardan yararlanmak, Türkiye'nin ilgili konularda kabul edilebilir projeler geliştirebilmesine ve ilgili mevzuatını zaman içinde uyumlaştırıp, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi yolunda atacağı adımlara bağlıdır. Adaylık döneminde AB tarafından sağlanan teknik ve mali yardımların etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasının yanında, Türkiye'nin kendi maddi ve beşeri kaynaklarını da harekete geçirmesi gerekmektedir. 1998 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yayımlanan Türkiye İlerle Raporlarında da Mali Yardımlar hususunda Türkiye değerlendirmeleri yer almaktadır. Türkiye İlerle Raporlarındaki eleştirileri dikkate aldığı ve bu çerçevede Birlik Bütçesinden kaynaklar kullanarak AB standartları ile uyumlu, geri kalmış bölgelerin temel sorunlarını çözmeyi hedefleyen, etkili ve modern bir bölgesel politika oluşturulmasına Türkiye'nin de öncelik vermesi gerekmektedir. Nitekim ilerleme raporları dikkate alındığında AB'nin adaylık aşamasında Türkiye'den Yapısal Fonlara ilişkin mevzuatı kısa bir süre içinde benimsemesi ve uygulamasını değil; söz konusu mevzuatı üyelik sonrasında tam ve doğru bir şekilde uygulayabilmesi için, idari yapılarını gözden geçirmesini ve güçlendirmesini talep edilmektedir.

Bölgesel Politikanın uygulanmasında merkezi planlamanın faydaları göz ardı edilmemekle birlikte, Tekirdağ Bölgesinin gerçek ihtiyaçlarının dikkate alınması için yerel yönetimlerin, gerek mali gerek beşeri kaynakları bakımından güçlendirilmesinin yetki ve sorumluluk paylaşımı çerçevesinde bir tür yetki transferinin gerçekleştirilmesi ve bu sayede yerel yönetimler ile bölge halklarının planlama ve uygulamada etkin katılımlarının sağlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü ilerleme raporlarında da açıkça belirtildiği

üzere; diğ er aday ülkelerin aksine, Türkiye'nin uzun yıllardır bir bölgesel bir politika uygulamakta oldu ğ u, ancak bu politikanın merkezi planlama sistemi çerçevesinde uygulandı ğ ı, bu nedenle de, bölgesel boyutun, kamu yatırım bütçesinin önceliklerinde açıkça dikkate alınmadı ğ ı ve ayrıca, bölgesel politika konusunda görevlendirilen hizmet biriminin yetersiz sayıda personele sahip oldu ğ u şeklinde eleştirilerini almıştır.

Türkiye'nin üyeli ğ e hazırlanırken, geri kalmış bölgelerin sorunlarına ilişkin bir bölgesel politika oluşturulmasına öncelik vermesi ve beş erî ve malî kaynaklarını bu alana tahsis etmesi gerekti ğ inden söz edilmiştir. Bunlara ilaveten, Türkiye'nin idarî usullerini iyileştirerek ve bölgelerde iş levsel yapılar kurarak, merkezî idaresini söz konusu önceli ğ e göre uyarlaması ve yerelde de aynı uygulamaların yapılarak yerelden başlayarak kalkınma sağ lanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Başkanlığı. (2019). https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html. (Erişim Tarihi: 03.08.2019).

Avrupa Birliği Başkanlığı. (2009). <http://www.ab.gov.tr/101.html>. (Erişim Tarihi: 06.09.2019)

Bilici, N. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Genel Bilgiler, İktisadi ve Mali Konular, Vergilendirme. Seçkin Yayınları. Ankara.

Çelikaş, İ. (2006). 2007-2013 Mali Perspektifi İçin Öngörölen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı. Sayıştay Dergisi, Sayı: 63. Ankara.

Çokgezen, J. Y.ve Yıldırım, E. (2007). AB-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2. Adana.

Çolak, O. (2018). Avrupa Birliği Bölgesel Politikalarında Mali Araçların Rolü. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı 2.

Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T.) (1998). AB Bütçesi - Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği. Ankara: DPT Yayınları.

Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü ve TOBB. (2002). Avrupa Birliği ve Türkiye. Ankara.

Din, G. (2014). 2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi İle Karşılaştırılması. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi. Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. Ankara.

Doğan, T. (2010). Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının Mali Yönetimi ve Türkiye İçin Öneriler. (Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara.

Ekmen, A. (2008). Avrupa Birliği'nin Üye Ülkeler Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Elçi, S. (2007). Avrupa Birliği Yapısal Fonları. AB Uzmanlık Tezi. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. Ankara.

Ergüder, C. (2004). Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye için Bir Değerlendirme. Ankara: Asil Yayınları.

Gençkol, M. (2003). Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye. Uzmanlık Tezi. Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Uyum Dairesi Başkanlığı. DPT Yayın, No: 2679. Ankara.

Güner, Ü. (2006). Avrupa Birliği'nin Mali Yardımları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.

Gösterici, H. ve Ormanoğlu, B. (2007). AB Mali Yardımları ve IPA Uygulamasına Geçiş. Türk İdare Dergisi, Sayı 456. Ankara.

Hançerlioğlu, O. (1993). Ekonomi Sözlüğü. Remzi Kitabevi. 5.Basım. İstanbul.

İktisadi Kalkınma Vakfı. (2019).

https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=39&id=42. (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Karabacak, H. (2004a). Avrupa Birliği'nin Mali Yardım Prosedür ve Teknikleri ve Türkiye ile Mali İşbirliği. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi. Maliye Bakanlığı, Ankara.

Karabacak, H. (2004b). Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği. Maliye Dergisi, Sayı 146. Ankara.

Karabacak, H. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği ve Proje Yönetimi Yaklaşımı. T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. Ayrıntı Basımevi. Ankara.

Karaçay, B. (2014). Merkezi Yönetimin Avrupa Birliğine Uyum Çalışmalarının Yerel Düzeyde Örgütlenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Akdeniz Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.

Karaman, M. S. (2014). Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Kapsamında Gerçekleştirilen Hizmet Sözleşmelerinin Yürütülmesi. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. Ankara.

Kavalalı, M. (2005). Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu ve Avrupa Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri. Devlet Planlama Teşkilatı. Ankara.

Kaya, F. (2007). IPA Kapsamında AB Mali Yardım Programları ve Yapısal Fonlarının Türkiye İş Kurumu Hizmetlerinin Etkinleştirilmesindeki Rolü. (Uzmanlık Tezi). Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.

Ormanoğlu, B. (2005). AB Öncesi Mali Yardımları Kapsamında Merkezi Olmayan Yapılanma Sistemi. Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı 23.

Polat, N. (2004.) Avrupa Birliği - Türkiye Mali İşbirliği ve Sayıştay'ın Topluluk Kaynakları Üzerindeki Denetimi. Sayıştay Dergisi, Sayı 52. Ankara.

Sağlık, F. (2010). AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'ye Etkileri Tarım Müzakereleri Analizi. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Yayımı. Ankara.

Süngü, S. (2004). Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Sayıştay Dergisi, Sayı 54. Ankara.

Tanılyan, T. (2014). Avrupa Birliği – Türkiye Arasındaki Mali Protokoller ve Yardımlar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Tuğrul, H. (2012). Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Türkiye İlerleme Raporu. (2018). Ankara: Avrupa Birliği Başkanlığı.

Toprak, H. (2010). Mali Yardım Aracı (IPA) ve Türkiye-Avrupa Birliği Mali Yardım İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yeğen, İ. (2009). AB Mali Yardımları Ve AB'nin Yeni Üye Ülkeleriyle Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Yıldız, H. ve Yardımcıoğlu, F. (2005). Türkiye' ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2. Sivas.

Yıldız, H. ve Yardımcıoğlu, F. (2005). Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Aday Ülkelerle Karşılaştırılması. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt 9, Sayı 3-4. Erzincan.

Yıldız, F.F. ve Akdağ, K. (2006). Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma İle Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi, Sayı 167, Ankara.